

Harri Kytölä

Portaat itsenäiseen elämään

Lastensuojeluyksiköstä eväitä itsenäiseen asumiseen ja elämiseen

Opinnäytetyö

Kevät 2017

SeAMK Sosiaaliala

Sosionomi (AMK)

SeAMK

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysalan yksikkö

Tutkinto-ohjelma: Sosiaalialan koulutusohjelma

Suuntautumisvaihtoehto: Sosionomi (AMK)

Tekijä: Harri Kytölä

Työn nimi: Portaat itsenäiseen elämään: Lastensuojeluyksiköstä eväitä itsenäiseen asumiseen ja elämiseen

Ohjaaja: Päivi Rinne

Vuosi: 2017

Sivumäärä: 62

Liitteiden lukumäärä: 7

Lastensuojelun sijaishuollon jälkeinen merkittävä yhteiskunnan tukimuoto on jälkihuolto. Jälkihuollon palvelut voivat koostua yksilöllisistä tarpeista riippuen monenlaisista sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimista. Jälkihuollon järjestämistä vastuu on kunnan sosiaalihuollosta vastaava toimielin, joka voi järjestää jälkihuollon palvelut itse tai ostaa ne ulkopuolisilta palveluntuottajilta.

Jälkihuollon tavoitteena on pyrkiä turvaamaan sijaishuollon aikana saavutetut hyvät tulokset, ehkäistä nuorten syrjäytymistä suhteessa yhteiskunnalliseen osallisuuteen koulutuksen, asumisen, terveyden ja työmarkkinoille asettumisen osalta sekä muutoin tukea siirtymävaiheen aikaisissa elämänmuutoksissa. Läpi opinnäytetyön teorian näyttää siltä, että jälkihuollon varhainen valmistelu on avainasemassa sen suhteen, miten nuori suhtautuu hänelle tarjottavaan jälkihuoltoon. Ellei nuorelle riittävässä määrin kerrota jälkihuollon monista mahdollisuuksista ja oteta mukaan palveluidensa suunnitteluun, saattaa nuori kokea tällaisen palvelun viranomaisien kontrollikeinona ja käyttää oikeuttaan kieltäytyä jälkihuollosta.

Yksi jälkihuollon tukimuoto on sijoittaa nuori jälkihuoltona asumaan esimerkiksi lastensuojeluyksikön itsenäistymisasuntoon tai tukiyksikköön. Tämä opinnäytetyö on toteutettu kehittämistehtävänä, jonka tarkoituksena oli kehittää toimintamalli yhteistyötahona toimivan lastensuojelulaitos Nuorisokoti Valokki Oy:n käyttöön. Toimintamallin tavoitteena oli yhtenäistää laitoksen työmenetelmiä itsenäistyvien nuorten kanssa työskentelyn tueksi. Kehittämistehtävän myötä syntynyt toimintamalli vastaa ensisijaisesti yksikössä olon aikana tapahtuvaan valmentavaan työskentelyyn ennen siirtymistä itsenäiseen asumiseen, mutta se sivuaa myös Valokin itsenäistymisasunnossa asumista.

Kehittämistyö käynnistyi alkukartoituskyselyllä, jonka jälkeen organisaation henkilökunta osallistui kehittämiseen pienryhmätyöskentelyn muodossa. Pienryhmätyöskentely toteutettiin kuukausittain järjestetyissä henkilökuntapalaverissa. Osallistavan menetelmän ansiosta toimintamalli on siis yhteisen kehittämisen tulos.

Avainsanat: lastensuojelu, jälkihuolto, itsenäistyminen, kehittäminen, osallistaminen

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Degree Programme in Social Services

Specialisation: Bachelor of Social Services

Author/s: Harri Kytölä

Title of thesis: Stairs to Independent Life: Provisions to Independent Housing and Living Provided by the Child Protection Unit

Supervisor(s): Päivi Rinne

Year: 2017

Number of pages: 62

Number of appendices: 7

Aftercare is a remarkable form of support in our society after leaving foster care. Aftercare services could consist of many different social welfare and health care support forms depending on individual needs. The organ responsible for social welfare in the municipality has the organizing responsibility for these services. The municipality can coordinate aftercare services for itself or buy such services from other service providers.

The purpose of aftercare is to secure the good results that have been achieved in foster care, prevent exclusion in relation to social participation as far as education, living, health and settle labor market is concerned, as well as to support in any other ways during this transitional period. The theory part of this thesis indicates that early preparation is important, because it may affect how youngsters respond to the aftercare provided to him/her. If youngsters do not have enough information regarding the many possibilities for aftercare and experience exclusion from planning services concerning them, they may consider aftercare only an instrument of control used by authorities. In that case, youngsters can use the right to refuse the offered support.

One aftercare form is the youngster's placement in child protection unit's independent housing or support unit. This thesis was carried out as a development work, with the purpose to generate an operations model for the use of Child Protection Unit Juvenile Home Valokki Oy, which was the cooperation partner in this work. The purpose of the operations model was to standardize the working methods supporting youngsters who are becoming independent. The operations model created through this development work primarily addresses preparatory working skills in the unit before moving to semi-independent housing. The model also addresses the time when the youngster lives in Valokki's semi-independent housing.

This development work started with a survey questionnaire, followed by employees' participation in small teams to the development work. These staff meetings were organized once a month. Thanks to this participatory method, the operations model is therefore the result of common development.

Keywords: child protection, aftercare, become independent, development, inclusion

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ.....	4
Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo.....	6
1 JOHDANTO.....	7
2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT.....	9
3 NIVELVAIHE – NUORUUDESTA AIKUISUUTEEN.....	13
4 LASTENSUOJELUN JÄLKIHUOLTO.....	15
4.1 Jälkihuollon määrittelyä.....	15
4.2 Jälkihuollon tavoite.....	17
4.3 Tavoitteet itsenäisen asumisen jälkihuoltotyössä.....	19
4.3.1 Täysi-ikäisyys ja itsemääräämisoikeus.....	19
4.3.2 Sosiaaliset suhteet.....	20
4.3.3 Asuinympäristön valinta.....	22
4.4 Jälkihuoltosuunnitelma.....	23
4.5 Jälkihuollon palvelukokonaisuudet ja toteutustavat.....	25
4.6 Itsenäistymisvarat.....	27
4.7 Jälkihuollon päättäminen.....	28
5 JÄLKIHUOLLON KOHDENNETTU KEHITTÄMINEN.....	30
6 KEHITTÄMISTEHTÄVÄ.....	34
6.1 Kehittämistehtävän tavoite.....	34
6.2 Kehittämismenetelmänä osallistaminen.....	36
6.3 Aineistonkeruu.....	37
6.4 Kehittämistehtävän prosessin kuvaus.....	39
6.4.1 Alkukartoituskysely.....	40
6.4.2 Porrasmallin luominen.....	42
6.4.3 Lokakuun työkokoukset.....	43
6.4.4 Marraskuun työkokoukset.....	46
6.4.5 Joulukuun työkokoukset.....	49
6.4.6 Esittely- ja tarkastuskierros.....	51

6.5 Kehittämistehtävän keskeiset tulokset	52
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	54
LÄHTEET	59
LIITTEET	62

Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuvio 1. Kehittämisprosessin vaiheet	39
Kuvio 2. Alkukartoituskyselyn merkittävimpiä tuloksia	41
Kuvio 3. Itsenäistymisvaiheen 3-portainen malli	42
Taulukko 1. Lokakuun työkokousten tulokset: asumis- ja järjestyssääntöjä.....	44
Taulukko 2. Teema: kuka tekee?.....	48
Taulukko 3. Teema: mitä tehdään?.....	48
Taulukko 4. Teema: miten tehdään?.....	49
Taulukko 5. Joulukuun työkokousten pohdintoja.....	50

1 JOHDANTO

Kun lastensuojelulain mukaisia toimenpiteitä suunnitellaan, tulisi keskeisten periaatteiden mukaisesti aina arvioida, miten lapsen etu toteutuu kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin monesta eri näkökulmasta (L 13.4.2007/417, 1 luku, 4§). Itsenäistyminen ja vastuullisuuteen kasvaminen on nostettu laissa yhdeksi merkittäväksi näkökulmaksi, jonka toteutumisen edellytyksiä tulee arvioida lastensuojelun toimenpiteitä suunniteltaessa ja toteutettaessa.

Huostaanotosta keskustellaan paljon, mutta harvoin siitä, mitä tapahtuu sen jälkeen. Laitokseen sijoitettu nuori kohtaa ulos päästyään uuden maailman, jossa asioista pitää ottaa vastuuta ja huolehtia itsestään valmiiksi pureskellun laitospelämän sijaan. Tällaisella nuorella on suurempi riski syrjäytyä ja sortua päihteisiin sekä rikollisuuteen. (Tervo 2015.)

Edellä lainattu teksti tukee opinnäytetyöni aiheen syntyä. Työskennellessäni itse lastensuojelulaitoksessa ohjaajana, huomaan usein työyhteisössä pohdittavan mitenköhän yksikössämme aiemmin sijoitettuina olleilla nuorilla elämä sujuu sijoituksen jälkeen. On totta, että ”valmiiksi pureskeltu laitospelämä” saattaa huonossa tapauksessa heikentää nuoren itsenäisessä elämässä pärjäämiseen vaadittavia taitoja. Usein lastensuojelulaitosten arkea värittää tarkkaan määritellyt rajat ja toimintakulttuuri, selkeästi rytmityt ja aikataulutetut päivä- ja viikko-ohjelmat sekä aikuisjohteinen arjen kulku. Nämä sinällään ovat tärkeitä elementtejä, jotka turvaavat lapsille turvallisen kasvuympäristön sekä työntekijöille rauhan suorittaa kasvatus- ja hoitotyötään. Kuitenkin rajojen ja rytmien lisäksi tärkeää on muistaa, ettei keskiössä ole ainoastaan onnistuneen tai seesteisen sijoitusjakson varmistaminen, vaan sijoitusjakson tulisi toimia ponnahduslautana kohti turvallisempaa arkea ja itsenäisempää elämää. Siksi sijoituksen aikana tulisi jatkuvasti pyrkiä tarkastelemaan, millä toimintatavoilla lapsen kykyä vastuunkantoon ja itsenäiseen elämänhallintaan voitaisiin tukea lapsen ikä- ja kehitystaso huomioon ottaen.

Opinnäytetyössäni haluan nostaa tarkastelun kohteeksi lastensuojelulaitoksen itsenäistymisvalmennuksen. Opinnäytetyöni on kehittämistehtävä, jonka työelämän yhteistyöorganisaationa toimii oma työnantajani Nuorisokoti Valokki Oy.

Itsenäistymiseen kuuluu aina siirtymävaihe, jossa lapsuus muuttuu nuoruuden kautta aikuisuuteen. Tulen teoriassa tarkastelemaan tätä vaihetta ja sen merkitystä hieman syvällisemmin. Pysin teoriassa huomioimaan myös lastensuojelun ominaispiirteet itsenäistyvän nuoren siirtymävaiheen aikana, sillä ne saattavat joiltain osin poiketa merkittävästi verraten kotoa käsin tapahtuvaan itsenäistymiseen.

Jälkihuolto on yhteiskunnallinen, lain määrittelemä tukimuoto sijaishuollon jälkeiselle elämänvaiheelle. Tutkimusten valossa jälkihuolto vaatii kehittämistä siinä missä muutkin lastensuojelun palvelut. Parhaimmillaan se turvaa nuorelle sijaishuoltoprosessissa saavutettujen myönteisten muutosten kantavuuden, mutta jäädessään toteutumatta tai muutoin vajavaiseksi se saattaa heikentää nuoren mahdollisuuksia kiinnittyä mielekkääseen ja edun mukaiseen itsenäiseen elämään. Teoriassa tulen avaamaan niitä merkityksiä ja mahdollisuuksia, mihin jälkihuollon palveluilla pystytään vastaamaan ja kenelle palvelut on kohdistettu. Teoriassa vertaan hieman myös suomalaista ja Iso-Britanniassa toteutettavaa jälkihuoltotyötä sekä kokemuksia niistä. Valitsin osittaiseksi vertailun kohteeksi Iso-Britannian siksi, että se vastaa toteutustavaltaan paljon suomalaista mallia ja tukee kokemuksia sen toteutumisesta.

Tarkastelen tässä opinnäytetyössä lähtökohtaisesti nuoruuden ja täysi-ikäisyyden kynnyksellä tapahtuvaa itsenäistymistä. Tämä konkretisoituu etenkin teoria-osuuden jälkeisessä kehittämistehtävän kuvauksessa, joka käsittelee sijaishuoltonsa päättävien nuorten siirtymistä lastensuojelulaitoksen itsenäistymisasuntoihin. Väheisesti opinnäytetyössä käsitellään myös lasten jälkihuoltoa kotiinpaluun yhteydessä. Kehittämistehtävä on vastannut työelämän yhteistyöorganisaation tarpeisiin kehittää yksityisen palveluntuottajan tarjoamia jälkihuollon mukaisia itsenäisen asumisharjoittelun palveluita.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

Meillä kaikilla on lupa kehittää, niin meillä käytännön työntekijöillä, asiakkailla, opiskelijoilla, tutkijoilla, kehittäjillä, suunnittelijoilla kuin johtajillakin. Lupa ja jopa vaatimus kehittämiselle on annettu ulkoapäin, mutta sen lisäksi meidän tulee antaa se itse itsellemme. (Muukkonen & Paasivirta 2012, 17.)

Kehittämistehtävän yhteistyötahona toimi Kurikassa, Etelä-Pohjanmaalla toimiva lastensuojelulaitos Nuorisokoti Valokki Oy. Valokki on vuonna 1990 toimintansa aloittanut yksityinen palveluntuottaja, joka tarjoaa lastensuojelun sijaishuollon palveluita 21:lle kiireellisesti sijoitetulle, avohuollon tukitoimena sijoitetulle tai huostaanotetulle nuorelle. Valokissa toimii myös Kurikan peruskoulun alainen kotikoulu, joka on vahvasti resursoitu vastaamaan erityisiin koulunkäynnin tuen tarpeisiin. Nuorisokodin pihapiirissä on myös itsenäistyville nuorille tarkoitettu rivitalo, joka kattaa kolme erillistä asuntoa. Itsenäistymisasunnoissa voi asumisharjoittelua toteuttaa jo sijoituksen aikana tai sijoituksen päätyttyä jälkihuollon asiakkuuden piirissä. Valokki on osa Arjessa Yhtiötä, joka on kasvava valtakunnallinen toimija. Sen 13 yhtiötä tarjoavat perheiden ja yksilöiden lastensuojelu- ja hyvinvointipalveluita ympäri Suomea. (Nuorisokoti Valokki, [viitattu 19.10.2016].)

Valokin sijaishuollon yksiköt sekä kotikoulu toimivat samassa talossa, kuitenkin omissa tiloissaan. Jokaisessa yksikössä on seitsemän asiakaspaikkaa. Yksiköt ovat profiloituneet hieman eri tavoin, joka mahdollistaa nuoren etenemispolun myös tussa sijaishuollon ympäristössä. *Vastaanottoyksikkö* on työntekijämäärältään vahvasti resursoitu vastaamaan vaativien nuorten tarpeisiin. Vastaanottoyksikössä tehdään usein arvioivaa työskentelyä ja siitä nuoren polku sijoitustarpeen jatkuessa voi ohjautua esimerkiksi kevyemmän tuen yksiköihin. *Erityisyksikkö* vastaa pidempiaikaisiin, erityistä tukea tarvitsevien nuorten sijoituksiin. *Perusyksikössä* puolestaan asuvat pääsääntöisesti nuoret, joiden toimintakyky kohtaa kevyemmän tuen ja kodinomaisemman asumisen kanssa. Perusyksikössä asutaan usein avohuollon sijoituksen päätöksellä.

Henkilöstörakenne koostuu toimitusjohtajan, toiminnanjohtajan ja yksikönjohtajien lisäksi kymmenistä vakinaisista ohjaajista. Lisäksi henkilöstöön kuuluu määräaikaisia ja osa-aikaisia työntekijöitä tarpeen mukaan sekä talon oma keittäjä ja koulun henkilökunta.

Valitsin yhteistyötahoksi kyseisen organisaation siksi, että kuulun itse organisaation henkilöstöön ja työskentelen ohjaajana yhdessä laitoksen yksiköistä. Näin opinnäytetyön kautta hyvän mahdollisuuden osallistua oman organisaation kehittämistyöhön, joten pohdin kehittämistarpeita jo pitkään ennen opinnäytetyön aloituksen ajankohtaa. Luvun alussa lainattu Muukkosen ja Paasivirran (2012) teksti kuvastaa myös omaa mielenkiintoa kehittämistyöhön ja antaa sille rohkeutta. Halusin tuoda opinnäytetyön lähelle käytäntöä ja luoda jotain, joka palvelee laadukkaan lastensuojelun toteutusta. Aiheeni lähti kollegoiden kanssa käytyjen keskusteluiden pohjalta elämään, jonka jälkeen kävin siitä keskustelua oman yksikönjohtajan sekä toiminnanjohtajan kanssa. Saadessani johtotasoltakin kehittämistyön tarpeellisuutta tukevaa näkemystä, sovimme opinnäytetyön toteuttamisesta kyseiseen organisaatioon kehittämistehtävän muodossa.

Tehtyämme kirjallisen sopimuksen opinnäytetyöstä yhteistyöorganisaation sekä oppilaitoksen kanssa, saatoin aloittaa varsinaisen kehittämistyöskentelyn, jonka aiheistonkeruuta, kehittämismenetelmiä sekä tuloksia esittelen tarkemmin luvussa 6.

Ajatus kehittämistehtävälle syntyi keskusteluissa kollegoiden kanssa. Keskusteluissa pohdimme itsenäistymisasuntoihin siirtyvien nuorten arjenhallinnan taitojen siirtymistä heidän mukanaan. Ajoittain näytti siltä, että yksikön arjessa opitut taidot eivät kulkeutuneetkaan nuorten mukana itsenäistymisasuntoon. Se saattoi näyttäytyä esimerkiksi hygieniasta huolehtimisen puutteena, asunnon epäjärjestyksenä, kauppa- ja asiointitaitojen puutteena tai sosiaalisena vetäytymisenä.

Lisäksi huoli nousi siitä, miten turvataan riittävä työntekijöiden antama psykososiaalinen ja muu tarvittava tuki itsenäistyvälle nuorelle, joka on tottunut yksikössä ollessaan ympärivuorokautiseen, tiiviiseen aikuisen läsnäoloon ja ohjaukseen. Usein itsenäistymisasuntoon siirtyneen nuoren paikan yksikössä täyttää uusi nuori, joka tarkoittaa ajankäytön organisoinnin haasteita työntekijöiden irtaantumiseksi itsenäistyvän nuoren tueksi.

Lastensuojelun jälkihuollon ja siihen usein kuuluvan lastensuojelunuorten itsenäistymisvaiheen tukeminen nähtiin organisaatiossa tärkeäksi. Myös yhteiskunnallisella tasolla voidaan tutkimusten ja kuntien tarkastustoiminnan pohjalta nähdä jälkihuollon kehittämisen olevan ajankohtaista ja tarpeellista, sillä esimerkiksi valtiontalouden tarkastusviraston jälkiseurantaraportissa Hanhinen (13.10.2014) toteaa, että jälkihuolto on jäänyt lastensuojelun toteuttamisessa ja kehittämisessä avo- ja sijais- huollon varjoon.

Tilastojen mukaan vuonna 2014 oli jälkihuollossa olevia lapsia ja nuoria yhteensä 7 482, joka on myös 8 % kaikista avohuollon asiakkaista. Enemmistö, eli 83 % jälkihuollon asiakkaista oli 18 vuotta täyttäneitä nuoria. Lastensuojelun avohuollossa olevien 18–20-vuotiaiden nuorten asiakkaiden määrä lisääntyi 2,4 % vuonna 2014. (Kuoppala & Säkkinen 2015, 10.) Myös tilastosta ilmenevä jälkihuollossa olevien nuorten ikäjakauma selittää tämän opinnäytetyön painottumista täysi-ikäisyyden kynnyksellä tapahtuvaan itsenäistymisvaiheeseen.

Pohtiessani työyhteisössäni tapahtuvaa kehittämistehtävää ja etsiessäni siihen materiaalia, löysin lastensuojelun piirissä toteutetun Kehrä-hankkeen julkaisun. Kehrä-hanke toimi pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Soccassa vuosina 2009-2011 osana Kaste-rahoitteista Lapsen ääni –kehittämishjelmaa. Hankkeen tarkoituksena oli lastensuojelun työyhteisöjen omien työtapojen kehittäminen ja lähtökohta kehittämiselle oli työyhteisölähtöinen. Kehittämisprosessiin osallistui yhteensä yli 20 lastensuojelun työyhteisöä. Työyhteisölähtöisyydessä oli kyse alhaalta ylöspäin lähtevästä kehittämiskulusta, jossa korostuu prosessimaisuus, dialogisuus ja kumppanuus. Kehrässä ei käytetty ulkopuolista kehittäjää, vaan luotettiin työyhteisön sisältä löytyviin voimavaroihin kehittämistyön toteuttamiseksi. (Muukkonen & Paasivirta 2012, 7-26.)

Kehrä-hankkeen tulokset koettiin palkitsevina etenkin työyhteisölähtöisen kehittämismenetelmän osalta, joka ylitti ennakko-odotukset. Myös lähijohdon sekä kehittämisen johtamisen tuki koettiin tärkeänä. Dialogisen ja reflektiivisen yhdessä oppimisen tuottamaa arvokasta tietoa olisi tärkeä tutkimuksen mukaan kerätä, hyödyntää ja viedä yleisesti kehitystyössä eteenpäin. Kuten Kehrä-hankkeessa, myös tässä opinnäytetyössä on käytännön toimintatapoja tarkoitus peilata kerättyyn tutkimus- ja teorian tietoon kyseisestä ilmiöstä sekä jäsentää, käsitteellistää ja analysoida sitä

sekä tehdä yhdessä päätöksiä uusista toimintatavoista. (Muukkonen & Paasivirta 2012, 243-246.)

Kehrä-hankkeen idea ja toteutustapa tuntuivat sopivilta omaan opinnäytetyöni kehittämistehtävääni ja siitä saadut kokemukset ohjasivatkin minut tekemään kehittämistyötä osallistavilla, työyhteisölähtöisillä menetelmillä.

3 NIVELVAIHE – NUORUUDESTA AIKUISUUTEEN

Nuoruutta tarkastellaan usein siirtymävaiheena aikuisuuteen. Se sisältää niin fyysisiä kuin psyykkisiä kehityksen ja kasvun ominaispiirteitä. Fyysisesti suurimmat sukukypsyyteen liittyvät muutokset ajoittuvat varhaisnuoruuteen (noin 11-14v.), josta yleisesti käytetään myös nimitystä murrosikä tai puberteetti. Psykososiaalisesti varhaisnuoruuteen kuuluu kapinointi vanhempia ja auktoriteetteja kohtaan sekä ystävyssuhteiden luominen ikätovereihin. Keskinuoruudessa (noin 14-18v.) psykososiaaliset muutokset ja kehitys liittyvät identiteetin muodostamiseen ja minäkuvan- ja kokemusten selkiyttämiseen. Myöhäisnuoruudessa (noin 19-25v.) omat ideologiat ja maailmankatsomus sekä identiteettikäsitteet syvenevät ja laajenevat entisestään. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 166-167.)

Edellä mainitut kehitysvaiheet eivät ole sidonnaisia siihen, asuuko nuori kotona vai lastensuojelun sijaishuollon piirissä. Kehitysvaiheiden ilmenemismuodot ja niiden työstäminen ja käsitteleminen yhdessä nuoren kanssa tietenkin hieman vaihtelevat ympäristöstä ja ympäröivästä kulttuurista sekä yksilökohtaisista sosiaalisista taustoista riippuen (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 176). Näiden kehitysvaiheiden huomiointi ja niiden työstäminen ja läpikäyminen nuoren kanssa on olennainen osa myös sijaishuollon toimintaa.

Nuoruus on kognitiivisesti herkkää aikaa johtuen nuoruusiän fyysisistä ja neurologisista muutoksista. Nuoruudelle tyypillistä on jopa rajut ja ristiriitaiset itsensä ilmaise- mismuodot, johon liittyy usein epävarmuutta ja pelkoa. Nämä puolestaan liittyvät vaiheeseen, jossa nuori ikään kuin palaa pienen lapsen asemaan opitellessaan hahmottamaan maailmaa ja rakentaa näin omaa ajattelumaailmaansa ja ideologioita. Tähän vaiheeseen kuuluu myös aiemmin opitun kyseenalaistamista ja ihmisuhteiden kriittistä tarkastelua. Nuoruuden ajattelua on kuvattu myös nuoruuden egosentrismi –termillä, sillä nuoren ajattelumaailma keskittyy luontaisesti vielä paljolti oman itsen ympärille tämän rakentaessa omaa suhdetta itseensä ja sitten muihin maailmaan. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 168-170.)

Sosiaalisessa kehityksessä tapahtuu myös muutoksia esimerkiksi nuoren ja vanhempien välillä lisääntyvien konfliktien muodossa ja puolestaan kaverisuhteiden korostuneella merkityksellä. Tyypillinen konfliktin aihe voi olla vapaus ja rajat, kuten

omat menot, kotiintuloajat, meikkaaminen tai päihteidenkäyttö. Nuoresta voi tuntua, etteivät vanhemmat ymmärrä häntä ja samalla ystävien ja ikäistensä merkitys kokemusten jakajina korostuu. Näilläkin konflikteilla on kuitenkin merkitys nuoren itenäisyyden ja identiteetin kehittämisessä ja ikään kuuluvan vaiheen jälkeen suhde vanhempiin muuttuu kahden aikuisen väliseksi ja usein myönteisimmiksi ja vastavuoroisemmiksi. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 181-182.)

Nuoruuden siirtymävaihe kohti aikuisuutta käsittää siis itsenäisemmän elämän rakentamiseen kuuluvia elementtejä laajasti niin ihmissuhteiden kuin itsensä toteuttamisen eri osa-alueilla. Nuoruudessa mietitään ratkaisuja, joilla voi olla merkitystä koko loppuelämään. Nuori oppii itsestään ja kyvyistään enemmän ja harjoittelee itsenäiseksi ja vastuulliseksi toimijaksi kasvamista vaikuttamalla enenevässä määrin oman elämänsä kulkuun esimerkiksi harrastusten, opiskelun ja työelämän suhteen puhumattakaan seurustelu, avioliitto- ja perhe-elämän näkymistä. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 166-176.)

Lastensuojelun sijaishuollossa voidaan nähdä työskenneltävän kaikkien näiden kehitysvaiheiden parissa siinä missä vanhemmat prosessoivat niitä kotona asuvien nuorten kanssa. Sijaishuollon parissa tehtävässä nuoruuden siirtymävaiheen työskentelyssä erityispiirteinä ovat kuitenkin lastensuojeluasiakkuutta edellyttäneiden elämäntilanteiden ja taustojen vaikutusten huomioiminen nuoren identiteetin ja kehityksen kannalta. Barkman (2016, 130-131) toteaaakin, että usein lastensuojelun piirissä olevien nuorten elämäkokemukset ovat vaikeampia kuin he ikäänsä ja kehitykseensä nähden ovat pystyneet vastaanottamaan. Sijais- ja jälkihuollossa onkin tärkeää tukea nuorta tuntemaan menneisyytensä, jolloin hänen on helpompi ymmärtää kuka hän on mitkä asiat ovat muokanneet hänen identiteettiään. Aikuisten tehtävänä on tukea nuoria jäsentämään omia kokemuksiaan, tunteitaan ja muistojaan. Barkmanin mukaan menneisyys on läsnä ajatuksissa, tunteissa, arvoissa, asenteissa ja mielikuvissa. Nämä puolestaan tulevat käytännössä näkyviin arkipäiväisissä valinnoissa, selviytymistavoissa ja käyttäytymisessä.

Siirtymävaiheessa ja elämäntarinatyöskentelyssä läsnä on kuitenkin vahvasti nykyhetki ja voimavarojen, vahvuuksien, ilojen ja energian suuntaaminen tulevaan (Barkman 2016,132).

4 LASTENSUOJELUN JÄLKIHUOLTO

4.1 Jälkihuollon määrittelyä

Lapsella, joka on ollut sijaishuollossa huostaanotettuna tai yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta avohuollon tukitoimena, on oikeus jälkihuoltoon sijoituksen päättymisen jälkeen. Avohuollon tukitoimena tapahtuneen sijoituksen jälkeisen jälkihuolto-oikeuden kriteerinä on myös, että sijoitus on kohdistunut yksin lapseen. Lapsella on oikeus saada jälkihuoltoa viiden vuoden ajan siitä, kun hän on sijaishuollon päättymisen jälkeen ollut viimeksi lastensuojelun asiakkaana. Oikeus lastensuojelun jälkihuoltoon lakkaa kuitenkin viimeistään nuoren täyttäessä 21 vuotta. (L 13.4.2007/417, 12 luku.) Kokemukseni mukaan jälkihuolto liitetään arjessa puhuttaessa usein itsenäistyvän nuoren tukimuodoksi, mutta tässä vaiheessa lienee tärkeää todeta, että laki ei rajaa sitä näin. Jälkihuoltoon on oikeus myös pienelläkin lapsella sijaishuollon päättymisen jälkeen, jolloin palvelut tulee suhteuttaa ikätasoon sopivaksi.

Nuorelle jälkihuolto on oikeus, ei velvollisuus. Mikäli nuori ei omasta tahdostaan vastaanota jälkihuoltoa, se ei sulje hänen oikeuttaan saada sitä myöhemmin aina siihen saakka, kunnes hän täyttää 21 vuotta. Kun jälkihuoltoa ei järjestetä, tulee siitä tehdä erillinen, valituskelpoinen päätös. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015.)

Jälkihuolto-oikeus koskee lastensuojelulain mukaan lapsen lisäksi myös tämän vanhempia, huoltajia tai muita hänen hoidostaan ja kasvatuksestaan vastaavia henkilöitä. Myös heidän tuen tarpeensa jälkihuollon aikana tulee arvioida ja tukitoimien järjestämisen kuvaus tulee kirjata asiakassuunnitelmaan. (L 13.4.2007/417, 30§.) Mielestäni on tärkeää, että läheisverkostolle on yhtäläinen jälkihuolto-oikeus, sillä sen rooli koko lastensuojeluprosessissa on kovin merkittävä myös lapsen hyvinvoinnin kannalta. Jos lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on ollut suunnattoman suuri muutos koko perheelle, on lapsen jälkihuoltoprosessiin kuuluva kotiinpaluu tai itsenäiseen asumiseen siirtyminen yhtäläillä koko perhettä koskettava muutosvaihe. Tarjoamalla myös lapsen läheisille jälkihuollon palveluita, tuetaan parhaimmassa

tapauksessa läheisten toimintakykyä ja jaksamista olla puolestaan tukemassa lapsen sijoituksen jälkeistä elämänvaihetta. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen (2015) mukaan tuki voi olla esimerkiksi avohuollon palveluita tai taloudellista tukea.

Nuorelle ja hänen läheisilleen voidaan tarjota tukitoimia myös ilman lastensuojelun jälkihuollon asiakkuutta. Vuonna 2014 uudistunut sosiaalihuoltolaki vastaa matalan kynnyksen palveluihin, jotka painottuvat ennaltaehkäisevään työhön. Sosiaalihuoltolain mukaisia ilman lastensuojeluasiakkuutta tarjottavia perhepalveluja ovat esimerkiksi perhetyö, kotipalvelu ja muut laissa esiteltyt palvelut, jotka voitaisiin nähdä myös yhtenä vaihtoehtona jälkihuollon palveluille. (L 1301/2014.)

Kunnan sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on vähimmäisvastuu- ja velvollisuus järjestää edellä mainituin perustein lastensuojelulain mukaista jälkihuoltoa. Lastensuojelulain 75 §:ssä kuitenkin todetaan, että jälkihuoltoa voidaan järjestää myös muille lastensuojelun asiakkaina olleille nuorille (L 13.4.2007/417). Näin sosiaaliviranomaisille jätetään harkintavastuu jälkihuollon järjestämisestä myös lapsille, jotka eivät täytä edellä mainittuja kriteereitä huostaanotosta tai yksin lapseen kohdistuneesta vähintään puolen vuoden mittaisesta avohuollon sijoituksesta. Tällöin viranomaisen voi arvioida kyseisten lasten selvästi hyötyvän jälkihuollon mukaisista palveluista ja myöntää niitä tarvittaessa lapsen edun mukaisesti.

Kiireellinen sijoitus kodin ulkopuolelle eikä hallinto-oikeuden väliaikais määräyksen perusteella tehty sijoitus aiheuta kunnalle jälkihuoltovelvollisuutta. Tässä tapauksessa ristiriitaista on se, että vaikka näiden päätösten mukaiset sijoitukset ajallisesti olisivatkin verrattavia avohuollon kuuden kuukauden mittaiseen sijoitukseen tai lyhyeen huostaanottoon, eivät ne sanamuodollisesti saa aikaan jälkihuollon järjestämisvelvoitetta eivätkä asiakkaan subjektiivista oikeutusta jälkihuoltoon. (Saastamoinen 2010, 62.) Näissä tilanteissa voidaan nähdä sosiaaliviranomaisen tilaisuus käyttää oikeuttaan tarvittaessa myöntää asiakaskohtaista jälkihuoltoa tai esimerkiksi lastensuojelulain 7 luvun mukaisia avohuollon tukitoimenpiteitä.

Asiakkaan ymmärryksen avaamiseksi ja tarjottuun jälkihuollon palveluun sitoutumiseksi olisi tärkeää, että jälkihuollosta puhuttaisiin jo hyvissä ajoin ennen sijoituksen päättymistä. Asiakkaalle tulisi tarjota riittävästi ja ymmärrettävästi tietoa hänen oikeudestaan jälkihuollon palveluihin sekä sen sisällölliseen merkitykseen ja tarjolla

oleviin palvelumuotoihin. Suositeltavaa olisi aloittaa jälkihuollon suunnittelu noin vuosi ennen suunniteltua sijoituksen päättymistä. (Pukio 2016, 75.)

Jälkihuolto Iso-Britanniassa. Iso-Britanniassa sijaishuoltonsa päättävälle nuorille jälkihuolto on paljolti yhteneväinen suomalaisen mallin kanssa. Sijaishuollon jälkeen kunnalla on jälkihuoltovelvollisuus siihen asti, kun nuori täyttää 21 vuotta. Jos nuori on jälkihuoltovelvollisuutensa päättyessä edelleen koulutuksessa tai harjoittelussa, voi nuori saada omalta jälkihuollon työntekijältään tukea siihen asti, kunnes täyttää 25 vuotta. Jälkihuoltosuunnitelman laatiminen tulee aloittaa jo nuoren täyttäessä 16 vuotta. Suunnitelmaan tulee kirjata suunnitelmat ja tukimuodot terveyteen, koulutukseen, läheisten yhteydenpitoon sekä varainhoitoon liittyen. Nuorelle tulee nimetä henkilökohtainen työntekijä jälkihuollon ajaksi. Lakisääteinen arviointikokous, joka suomalaisen mallin mukaan voidaan nimetä asiakassuunnitelmanneuvotteluksi, on pidettävä vähintään puolen vuoden välein. Siihen osallistuu nuori sekä hänen työntekijänsä, sosiaalityöntekijä sekä muut tärkeät tahot. Brittiläisessäkin mallissa itsenäistyvää nuorta tulee tukea riittävästi taloudellisesti esimerkiksi opiskeluun liittyen ja asunnon sekä siihen liittyvien kalusteiden hankinnassa. (GOV.UK, [viitattu 12.1.2017].)

4.2 Jälkihuollon tavoite

Lastensuojelulain 1§ antaa päätarkoituksen- ja tavoitteen kaikelle lastensuojelun toiminnalle, jota vasten suunniteltavia tukitoimia on peilattava. Sen mukaan lain tarkoituksena on turvata lapselle oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Nämä tavoitteet eivät siis koske ainoastaan avohuollon tukitoimien riittävyyden arviointia lastensuojeluasiakkuuden alkaessa tai sijaishuoltopaikkaa valittaessa. Jälkihuolto on lastensuojelulain mukaista toimintaa ja siten jälkihuollon suunnitelman tulee myös vastata lain päätavoitteeseen.

Jälkihuollon tavoitteet saavat hieman erilaista näkökulmaa riippuen siitä, siirtykö lapsi sijaishuoltopaikasta kotiin asumaan vanhempiensa tai muiden hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden luokse vai omaan itsenäistymisasuntoon. Joka

tapauksessa yhteinen tavoite erilaisine näkökulmineen on lapsen ja perheen tukeminen tässä muutosvaiheessa siten, että he kokevat muutoksen turvallisena ja tarkoituksellisena elämän mielekkyyden ja jatkuvuuden kannalta. Pukkio & Hoikkala (2016, 6) nostavatkin esiin äärimmäisen tärkeän näkökulman todetessaan, ettei sijaishuoltoa ja jälkihuoltoa tulisi koskaan erottaa toisistaan. Nämä tulisi heidän mukaansa nähdä toisiinsa tiiviisti nivoutuvina vaiheina lapsen asiakaspolussa ja lastensuojelun prosessissa. Ellei näin nähdä, voi vaarana olla, että sijaishuollon aikana tavoitetut lapsen elämän myönteiset muutokset ja opitut taidot valuvat osittain hukkaan.

Hoikkala (2016, 29) viittaa kokemus- ja tutkimushavainnoissaan sijaishuollosta jälkihuoltoon siirtyvien nuorten haavoittuvaan asemaan. Kansainvälisissä tutkimuksissa näillä nuorilla nähdään usein olevan kohonnut syrjäytymisriski yleisten hyvinvointia mittaavien tekijöiden osa-alueilla; koulutuksessa, terveydessä, asumisessa, työmarkkinoille pääsemisessä ja siellä pysymisessä. Tutkimuksissa, joihin Hoikkala viittaa, on havaittu näiden nuorten pärjäävän nuorina aikuisina ikätovereitaan heikommin. Kaiken tämän taustalla tulee muistaa vaikuttaneen epätavalliseen elämäntilanteeseen johtaneet psyykkisesti, fyysisesti ja sosiaalisesti nuorta kuormittaneet ei-toivotut elämäntapahtumat.

Sijaishuolto käsitetäänkin näkemykseni mukaan kansankielessä usein korjaavaksi työskentelyksi sen viimesijaisuuden vuoksi. Sijaishuollossa näitä kuormittavia tekijöitä pyritään purkamaan turvaten lapsen tasapainoinen kasvu ja kehitys. Sijaishuoltoa tarvittaessa voidaan katsoa, etteivät ennaltaehkäisevät lastensuojelun avohuollon tukitoimet tai sosiaalihuoltolain mukaiset perhepalvelut ole olleet riittäviä tukemaan lapsen tasapainoista kasvua ja kehitystä. Jälkihuollolla puolestaan on selkeä ennaltaehkäisevän työn merkitys ja tavoite. Hyvin järjestetyn jälkihuollon voidaan nähdä ehkäisevän lapsen tai nuoren syrjäytymistä ja ajautumista yhteiskunnan muun huolto- ja hoitokoneiston varaan (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2012, 92). Nivoutettuna se sijaishuollon asiakaspolkuun näin turvaten sijaishuollossa saavutetut myönteiset muutokset, voidaan tarkastusviraston mukaan puhua vaikuttavasta lastensuojelun kokonaisuudesta.

4.3 Tavoitteet itsenäisen asumisen jälkihuoltotyössä

Salosen tutkimuksen mukaan suomalaisnuoret muuttavat lapsuudenkodista omilleen yleensä noin kaksikymmenvuotiaina (Salonen 2005, 67). On siis huomionarvoista, että lastensuojelun sijaishuollon päättymisen jälkeen nuoren täyttäessä 18 vuotta, tapahtuu itsenäiseen asumiseen siirtyminen huomattavasti keskimääräistä aikaisemmin. Tämä itsenäiseen asumiseen siirtyminen voidaan nähdä joskus jopa vaihtoehdottomana nuoren kannalta.

Iso-Britanniassa tehdyn tutkimuksen mukaan noin neljännes tutkimukseen osallistuneista itsenäistymisvaiheen saavuttavista nuorista olisi halunnut jatkaa elämää täysi-ikäiseksi tultuaan sijaishuoltopaikassaan. Sijaishuoltopaikasta muutettiin kuitenkin pois kolmesta syystä: nuoret halusivat muuttaa tai he kokivat sen vaihtoehdottomana tai he kokivat erimielisyyttä sijaishuoltopaikan hoitajien kanssa. Nuoret, jotka halusivat muuttaa, näkivät siinä vain positiivisia syitä ja mahdollisuuksia. Heillä oli kokemus hyvästä sijaishuollosta, mutta he kokivat nyt olevan aika muuttaa itsenäiseen asumiseen esimerkiksi työn, opiskelun tai vain itsenäistymisen vuoksi. Kuitenkin itsenäistyminen ja siihen liittyvät haasteet tapahtuvat myös Iso-Britanniassa sijaishuollossa olevilla nuorilla ikäisiinsä verraten huomattavasti aikaisemmin. (Sinclair ym. 2005, 171-176.)

4.3.1 Täysi-ikäisyys ja itsemääräämisoikeus

Kun on kyse täysi-ikäisestä nuoresta, tulee jälkihuoltotyössä muistaa erityisesti kunnioittaa tämän itsemääräämisoikeutta, valtaa ja vastuuta omasta elämästään. Asioiden hän tässä tapauksessa vapaaehtoisesti jälkihuollon piirissä. (Pukkio & Hoikkala 2016, 15.) Nähdäkseni avainasemassa tällöin on asiakaslähtöinen työskentely, jossa jälkihuollon työntekijän tehtävänä on luottamussuhteisen dialogin avulla pyrkiä auttamaan asiakasta itse löytämään tavoitteet jälkihuoltotyölle ja sitä kautta itsenäiselle elämälleen. Mikäli täysi-ikäinen nuori kokee työntekijän liiaksi holhoavana tai kontrolloivana, voi vaarana olla jopa jälkihuoltotyön päättymisen nuoren aloitteesta. Ellei jälkihuoltotyö pääty, on vastuun varastaminen nuorelta päättymistäkin tappiollisempaa tulevaisuuden kannalta. Läpi lastensuojelulain muistutetaan lapsen mieli-

piteen selvittämisestä, kuulemisesta ja mahdollisuudesta vaikuttaa häntä koskevissa asioissa ikä- ja kehitystason mukaisesti. Myös laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista kuvaa alaikäisenkin lapsen oikeuksia edellä mainitulla tavalla (L 22.9.2008/812, 10§). Jälkihuolto on ikään kuin lastensuojeluprosessin viimeinen vaihe, jossa nuorella on mahdollisuus tehdä itse omaa elämäänsä koskevia päätöksiä ja valintoja – jälkihuoltotyöskentelyn tuoman taustatuen myötä. Jälkihuoltotyöskentely pyrkii tarjoamaan itsenäistä elämää harjoittelevalle nuorelle siis turvallisen lähtökohdan itsenäisen asumisen ja päätöksenteon harjoittelulle, jossa on lupa epäonnistua ja oppia.

4.3.2 Sosiaaliset suhteet

Sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen ja muodostaminen on yksi tärkeistä itsenäistyvän nuoren tavoitteista. Tässä tulee muistaa yksilölliset erot temperamentin muodostaman sosiaalisuuden asteen ja koetun tarpeen mukaan. Toisille hyvinvoinnin merkittävä edellytys on laaja sosiaalinen verkosto, toisille riittää suppeampi verkosto. Toisin sanoen tavoitteena ei ole ylisosiaalista ketään, vaan yksilöllisesti huomioiden turvata riittävät ihmissuhteet jälkihuollonkin aikana. Lastensuojelulaki velvoittaa 76 §:ssä järjestämään jälkihuoltoa muun muassa siten, kuin ihmissuhteista ja yhteydenpidosta säädetään saman lain 54 §:ssä (L 13.4.2007/417). Säädöksen mukaan lapselle tai nuorelle on hänen kehityksensä kannalta turvattava tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsella tai nuorella on oikeus tavata vanhempiaan, sisaruksiaan ja muita läheisiä henkilöitä sekä pitää yhteyttä heihin erilaisin viestintäkeinoin. Pykälässä velvoitetaan nimenomaan *tukemaan ja edistämään* yhteydenpitoa. Tämä mielestäni luo selkeän tavoitteen jälkihuoltotyöskentelylle sosiaalisten suhteiden huomioimisen kannalta.

Oman kokemukseni pohjalta nuorilla, jotka eivät ole kiinnittyneet työ- tai opiskeluelämään siirtyessään itsenäiseen asumiseen lastensuojeluyksiköstä, on riski syrjäytyä sosiaalisesti. Tarkoitan, että tällaiset yhteisölliset ja yhteiskunnalliset kytkökset ovat osaltaan edistämässä nuoren onnistunutta itsenäisen asumisen ja elämän aloittamista. Ne tuovat arjen jäsentämiseen sisältöä ja sosiaalista pääomaa sen sijaan, että nuori kokisi olevansa irrallaan muista ihmisistä ja ympäristöstä. Näkemystäni

tukee Hoikkalan (2016, 29) tekemät kansainväliset tutkimushavainnot. Tämä syrjäytymisriski on olemassa etenkin, jos nuorella ei jostain syystä ole olemassa tai on muutoin varsin haasteelliset suhteet lähiomaisiinsa. Tällöin nuori saattaa kokea yksinäisyyttä sekä tarkoituksettomuutta elämässään arjen kulun sisältököyhyyden vuoksi. Siirtymävaiheen tuoma muutos sosiaalisen verkoston suhteen on suuri siinäkin mielessä, että lastensuojeluyksikössä asuessaan nuorella on tiivis, vertaisensa verkosto muista nuorista. Onnistuneessa laitospöyksikössä nuori kokee kuuluvansa nuorten yhteisöön ja pitää sitä tärkeänä voimavarana. Itsenäistyminen tarkoittaa siis myös erkaantumista tuosta tiiviistä ja tärkeäksi koetusta yhteisöstä, joka ei välttämättä ole helppoa nuorelle.

Professori Siegel (2013, 46) antaa pohjaa sille, miksi jälkihuoltotyössä tulee huomioida myös nuoren yksiköstä ja yhteisöstä erkaantumisprosessi. Hänen mukaansa toisten nuorten seuran hakeutuminen on paitsi hauskaa myös tärkeä selviytymiskeino. Nuorisoyoukkoon kuuluessaan ei siirtymävaellukselle tarvitse lähteä yksin, viitaten tässä itsenäistymisen ja aikuistumisen matkaan. Ryhmässä on myös turvallista: pedot pelkäävät suurta laumaa ja yksilöt sulautuvat joukkoon. Tämä on yksi syy, miksi monet nuoret pitävät joukkoon kuulumista ja ikätovereiden hyväksyntää tärkeänä. Ryhmän jäsenenä olonsa voi tuntea mukavammaksi, vahvemmassi ja jopa luovemmaksi saadessaan olla osa ryhmän yhteisöllistä älykkyyttä. Siegel kuvaa tätä ikään kuin evoluution myötä kehittyneeksi eloonjäämistaidoksi.

Ruotsalaistutkimus on osoittanut, että sijaishuollossa ja sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten keskuudessa on keskivertoa enemmän äidittömiä, isättömiä ja orpoja lapsia ja nuoria ja täten jälkihuoltonuorten saama tuki omasta läheisverkostostaan saattaa jäädä joskus kovin ohueksi (Franzen & Vinnerljung 2006). Moni sijaishuollosta itsenäistynvä nuori ei Pukkion ja Hoikkalan (2016, 8) mukaan voi myöskään luottaa vanhempien tai muiden läheistensä materiaaliseen tai edes emotionaaliseen tukeen itsenäistymisprosessinsa aikana.

Täten olisi mielestäni tarkoituksenmukaista pyrkiä turvaamaan sijaishuollon aikana aikuisiin muodostuneiden tukisuhteiden jatkuminen siirryttäessä jälkihuoltoon ja itsenäisen elämän ja asumisen harjoitteluun. Turvaamalla tältä osin nuoren jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet, annettaisiin nuorelle tilaa kohdata muut siirtymävaiheen

mukanaan tuomat haasteet ilman yksin jäämisen pelkoa. Pukkio (2016, 75) muistuttaakin, että nuorten kanssa tarvitaan pitkäjännitteistä rinnallakulkemista, joka edellyttäisi jälkihuollon työntekijän ja nuoren tutustumista rauhassa ennen sijoituksen päättymistä. Siksi luontaista olisi, että esimerkiksi sijaishuollon yksiköstä omaohjaaja voisi jatkaa jälkihuoltotyötä nuoren kanssa. Tämä ei tietenkään aina ole mahdollista esimerkiksi nuoren muuttaessa pitkän välimatkan päähän. Tällöin voidaan käyttää esimerkiksi ”saattaen-vaihtaen”-mallia, jossa sijaishuoltoyksikön ohjaaja ja nuoren tuleva jälkihuollon työntekijä toimivat jonkun aikaa työparina nuoren asioissa (Pukkio 2016, 76). Kehittämistehtävän osuudessa tulen kuvaamaan, miten Valokin itsenäistymisvalmennusmalli pyrkii osaltaan vastaamaan tähän haasteeseen.

4.3.3 Asuinympäristön valinta

Sosiaalisten tavoitteiden lisäksi on mielestäni tärkeää huomioida eri toimenpide- ja asumisvaihtoehtoja harkitessa asuinympäristön vaikutukset itsenäistyvän nuoren prosessissa. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista painottaa 8 §:ssä asiakkaan toivomusten ja mielipiteiden selvittämistä sekä osallistumisen mahdollistamista palveluidensa suunnitteluun (L 22.9.2008/812). Tämä velvoite yhdessä jälkihuollon vapaaehtoisuuden kanssa asettaa työntekijät konkreettisesti asiakasta kuuntelemaan asemaan. Esimerkiksi nuoren toiveet tietystä opiskelulinjasta tai työpaikasta saattavat vaikuttaa asuin- ja opiskelupaikkakunnan valintaan. Myös muiden nuoren elämänhallintaa ja hyvinvointia edistävien tekijöiden kuten harrastusten ja osallistumisen mahdollisuuksien toteutuminen itsenäisen asumisen ympäristössä on arvioitava. Yhteiskunnallinen osallisuus koulutusmahdollisuuksiin, työelämään kiinnittyminen ja mielekkään vapaa-ajan rakentaminen ovat kuitenkin tärkeitä asumismuotoa ja -sijaintia ohjaavia tekijöitä.

Lastensuojelun asiakkaana olleilla nuorilla saattaa usein olla kokemuksia ”muiden päätösten varassa olemisesta” ja siten kyvyttömyyden tunnetta vaikuttaa omiin asioihin ja elämäntilanteeseen (Oranen 2008, 16). Siksi päinvastaisen kokemuksen kartuttaminen nuorelle on mielestäni ehdottoman tärkeää viimeistään jälkihuollon palveluja suunnitellessa ja tavoitteita asetettaessa. Tässä jälkihuollon vaiheessa suunta

on selkeästi nuoren tulevaisuutta kohti, jota ei kukaan muu voi määritellä tai unelmoida toisen puolesta.

4.4 Jälkihuoltosuunnitelma

Jälkihuollon suunnitelmana toimii kirjallinen asiakassuunnitelma, jonka lastensuojelulaki velvoittaa laatimaan jokaiselle lapselle ja nuorelle, johon lastensuojelulain mukaisia palveluita kohdistetaan (L 13.4.2007/417, 30§). Suunnitelma ohjaa lapsen kanssa työskentelyn etenemistä, sillä siitä ilmenee arvioidut tuen tarpeet, tavoitteet ja keinot tavoitteeseen pääsemiseksi. Suunnitelma tulee laatia yhdessä lapsen ja hänen vanhempansa tai muun hänen hoidosta vastaavan henkilön kanssa. Asiakassuunnitelman laatimisesta on vastuussa kunnan sosiaalihuollosta vastaava toimielin (L 13.4.2007/417, 11§). Asiakassuunnitelmaan tulee kirjata myös lapsen muun perheen tuen tarve ja sovitut palvelut heidän hyvinvointinsa tueksi. Suunnitelma tulee tarkistaa tarvittaessa tai vähintään kerran vuodessa.

Mikäli kyse on sijaishuollon tarpeessa olevasta lapsesta, tulee suunnitelmassa ottaa huomioon ja kirjata läheissuhteiden ylläpidon suunnitelma sekä millainen tavoite on perheen jälleenyhdistämisen suhteen. Huostaanottotapauksissa on lapsen vanhemmille laadittava täysin oma asiakassuunnitelma vanhemmuuden tukemiseksi, ellei sitä nähdä tarpeettomana. (L 13.4.2007/417, 30§.) Oman asiakassuunnitelman laatimisen yhtenä perusteena on oman näkemykseni mukaan vanhempien kuntoutumisen varmistaminen tuossa suuressa elämän muutos- ja murrosvaiheessa. Kuntoutumista pidetään tärkeänä edellä mainitun perheen jälleenyhdistämisenkin vuoksi. Lankila (2010) esittääkin pro gradu -tutkielmansa yhteenvedossa sosiaaliviranomaisten tehtävänä olevan riittävän näytön kerääminen vanhempien kuntoutumisprosessin toteutumisesta. Asiakassuunnitelman tehtävänä on varmistaa riittävien palveluiden saaminen siten, että vanhemmat kykenevät riittävään vanhemmuuteen. Riittävä vanhemmuus tarkoittaa Lankilan (2010, 106) mukaan lapsen kasvatusta ja hoitoa lapsen edun mukaisesti, kasvattajan yleisiä periaatteita noudattaen.

Jälkihuollon palveluiden osalta asiakassuunnitelma, jota myös nimitetään jälkihuoltosuunnitelmaksi, ei sisällöllisesti eroa juurikaan edellä kuvatuista asiakassuunnitel-

mista. Myös jälkihuoltosuunnitelmaan tulee kirjata mahdolliset vanhemmille suunnatut jälkihuollon tukitoimet. Jälkihuollossa olevan lapsen tai nuoren asiakassuunnitelmaan kirjataan jälkihuollon tarkoitus, tavoitteet sekä palvelukokonaisuus, jolla tuetaan lapsen tai nuoren sijaishuollon jälkeisiä avun tarpeita. (L 13.4.2007/417, 30§.)

Jälkihuoltosuunnitelmaa laadittaessa tulee erityisesti muistaa, että sen sisällön on tärkeää olla sellainen, johon jälkihuollossa oleva nuori kokee pystyvänsä sitoutumaan (Pukkio 2016, 79). Tällöin jälkihuollon palveluiden voidaan olettaa olevan tuloksellisia nuoren elämänlaadun kannalta ja lisäksi näin vältetään jälkihuollon palvelukokonaisuuden tuntumista väkinäiseltä tai epämiellyttävältä. Pukkio (2016, 79) korostaa, että suunnitelma jälkihuollosta tulee laatia siitä huolimatta, ottaako asiakas tarjottua palvelua vastaan. Suunnitelmaan tulee kirjata myös asianosaisten mahdolliset eriävät mielipiteet jälkihuollon palvelutarpeesta ja se tulee postittaa asiaosaisille. Mikäli jälkihuollosta kieltäydytään, tulee suunnitelmaan kirjata asiakkaan oikeuden säilymisestä saada jälkihuoltoa myös myöhemmässä vaiheessa siten, kuin laissa määritellään.

Pukkion (2016, 81) mukaan jälkihuoltosuunnitelmaan kannattaa etenkin alkuvaiheessa suhtautua joustavalla asenteella ja varautua suunnitelman tarkistukseen ja päivitykseen aluksi melko tiiviisti. Hänen mukaansa muutaman kuukauden välein tapahtuva neuvonpito olisi sopiva, jolloin voidaan arvioida palvelukokonaisuuden toimivuutta ja muutostarpeita. Mielestäni tällainen joustavuus myös rohkaisisi nuorta sekä jälkihuollon työntekijää aktiivisesti etsimään ja kokeilemaan nuoren itsenäistymistä parhaiten tukevia toimintamenetelmiä kun niitä voitaisiin usein seurata, arvioida ja päivittää.

Helsingin jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden vuonna 2013 suorittamien teemahaastattelujen vastauksista ilmeni, että suurin osa vastanneista 16-21-vuotiaista nuorista tiesi, mikä jälkihuoltosuunnitelma on. He pitivät tärkeänä sen, että heidän sanomansa oli kirjattu suunnitelmiin ja kokivat näin tulleen kuulluksi asioissaan. Jälkihuoltosuunnitelma heidän mukaansa *”antaa suuntaa”* ja lisäksi *”on mustaa valkoisella mitä tehdään”*. Kuten tutkimuksissa yleensä, toiset kokivat suunnitelmien tekemisen päinvastoin vähemmän merkityksellisinä. Osa vastanneista koki myös suunnitelman tekemisen hyvänä siksi, että suunnitelman teossa täytyi pysähtyä omien

ajatustensa äärelle, asettaa itse omia tavoitteitaan tulevaisuudelle sekä pohtia mitä on valmis tekemään asioidensa hyväksi. (Pitkänen 2016, 123.)

4.5 Jälkihuollon palvelukokonaisuudet ja toteutustavat

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2015) mukaan nuoren käytettävissä ovat yksilöllisten jälkihuollon tarpeiden mukaisesti mitkä tahansa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut. Ensisijaisesti tulee varmistua siitä, etteivät puutteellinen toimeentulo, puutteet asumisololoissa tai asunnottomuus haittaa nuoren kuntoutumisprosessia. Mikäli näissä havaitaan puutteita, tulee jälkihuollosta vastuussa olevan kunnan viivytyksettä vastata näihin tarpeisiin korjaamalla puutteet tai järjestettävä nuorelle tarpeen mukainen asunto. (L 13.4.2007/417, 76a§.)

Vaikka huostassapito lakkaa viimeistään nuoren täyttäessä 18 vuotta, voidaan jälkihuoltoakin toteuttaa sijoittamalla nuori jälkihuollon sijoituksena (Pukkio & Hoikkala 2016,15). Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen (2015) mukaan myös alle 18-vuotiaiden itsenäisen asumisen tukeminen on joissakin tapauksessa mahdollista ja tarkoituksenmukaista. Tässäkin tilanteessa kyse voi olla sijoituksesta jälkihuoltona tai itsenäisen asumisen taloudellisesta tukemisesta vaikkapa uudella opiskelupaikkakunnalla.

Tilastotietojen mukaan jälkihuollon sijoituksia on tehty viime vuosina määrällisesti tasaisesti. Esimerkiksi vuonna 2011 jälkihuollon sijoituksia tehtiin 2 120 nuoren kohdalla kodin ulkopuolisten sijoitusten kokonaismäärän ollessa 17 531. Vuonna 2014 vastaavat määrät olivat 2 124 ja 17 958. Näiden vuosien välillä jälkihuollon sijoitusten lukemat olivat muutamia kymmeniä korkeammat. Kodin ulkopuolisessa sijoituksessa olevien lasten ja nuorten esitetyssä kokonaismäärässä tulee huomioida, että luku saattaa sisältää saman lapsen eri sijoitusperusteisia toimenpiteitä. Tämä tarkoittaa sitä, että sama lapsi on voinut olla kuluneen vuoden aikana sijoitettuna ensin esimerkiksi kiireellisenä sijoituksena ja siirtyä siitä huostaanotetuksi. Tämä mahdollisuus saattaa kohottaa kokonaissijoitusten määrää. (Kuoppala & Säkkinen 2015, 6-7.)

Koska kunnat ovat näyttäneet käyttävän tätä sijoituksen jatkumisen mahdollisuutta jälkihuollossa täysi-ikäisyydenkin jälkeen, ei sosiaali- ja terveysministeriökään ole nähnyt tarpeelliseksi käytäntöä erillisellä sääntelyllä vahvistaa. Sen sijaan jälkihuollon toimintaan ja toteutukseen pyritään vaikuttamaan ohjeistuksellisin keinoin kuten Lastensuojelun käsikirjan avulla. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014, 26-27.)

Kaikista jälkihuollon palvelujen piirissä olevista nuorista 83 % oli vuonna 2014 yli 18-vuotiaita (Pukkio & Hoikkala 2016, 12). Jälkihuollon palveluiden piirissä olevien nuorten ja jälkihuollon sijoitusten lukujen valossa jälkihuolto voidaan nähdä pääsääntöisesti kohdentuvan itsenäistyvien nuorten tukemiseen.

Jälkihuollon sijoituksena nuori voidaan sijoittaa asumaan esimerkiksi ammatillisten perhekotien tai laitosten yhteydessä usein sijaitseviin itsenäistymisasuntoihin tai tukiyksiköihin. Jälkihuollossa oleva nuori voi myös siirtyä itsenäiseen vuokra-asumiseen, jolloin tukitoimia kohdennetaan räätälöidysti kotiin päin. Joskus nuoret jatkavat asumistaan sijaisperheessä tai lapset muuttavat takaisin biologisten vanhempiensa luokse. Siispä asumisjärjestelyitä suunniteltaessa tuen tarpeiden moninaisuus, nuoren ikä ja jälkihuoltoa edeltänyt sijaishuoltopaikka vaikuttavat lopputulemaan nuoren asumismuodon suhteen. (Pukkio & Hoikkala 2016, 21.)

Näkisin, että sijoittaminen jälkihuoltona esimerkiksi lastensuojelulaitoksen itsenäistymisasuntoon on helppo ja hyvä tapa turvata itsenäistyvälle nuorelle asumisen lisäksi kattava ja yksilön tarpeisiin räätälöity palvelukokonaisuus. Tällä turvataan asumisolojen lisäksi muiden tukitarpeiden täyttäminen etenkin, jos nuorella on vielä itsenäistymiseen nähden useampia tuen tarpeita eikä niihin pystytä vastaamaan esimerkiksi jonkun yksittäisen tuen kuten harrastuksen tai vertaisryhmän keinoin. Valtiontalouden tarkastusviraston selvityksen (2012, 100) mukaan monet nuoret myös halusivat jälkihuollon tuen nimenomaan edeltävästä sijoituspaikastaan tuttujen työntekijäkontaktien ja aikuisiin muodostuneiden suhteiden vuoksi.

Kunnat voivat järjestää jälkihuollon sijoitusasumista tai muita palveluita itse tai ostaa niitä yksityisiltä palveluntuottajilta (Stenroos 2016, 62).

Jälkihuollossa olevalle nuorelle on järjestettävä myös hänen tarvitsemansa terveydenhuollon palvelut siinä kunnassa, jossa nuori asuu. Mikäli nuoren jälkihuollosta

vastaa eri kunta, kuin jossa nuori terveydenhuollon palvelunsa saa, korvaa järjestämisvastuussa oleva kunta hoidosta koituvat kustannukset hoidon järjestäjälle. (L 30.12.2010/1326, 69§.)

Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen (2015) mukaan jälkihuollon palveluita ovat esimerkiksi:

- tulevaisuuden toiveiden ja tarpeiden pohtiminen
- henkilökohtainen ohjaus ja neuvonta
- nuoren voimavarojen löytäminen
- apu asunnon hankinnassa
- tuki koulunkäynnin ja opintojen aloittamiseen ja niissä suoriutumiseen
- tuki työllistymiseen ja harjoitteluun
- tuki harrastuksiin
- loma- ja virkistysmahdollisuuksien tarjoaminen
- vertaistukiryhmät
- taloudellinen tuki asumiseen, koulutukseen ja muihin itsenäistymismenoihin sekä rahankäytön ohjaus
- aikuisen säännöllinen tuki sijoituksen jälkeen

Edellä lueteltujen yksityiskohtaisten palveluiden pohjalta voidaan yhteenvetona havaita jälkihuollon keskiössä olevan nuoren tulevaisuuden suunnittelu ja rakentaminen tuetusti. Palveluissa nähdään esiintyvän psykososiaalisen, emotionaalisen, taloudellisen ja käytännönläheisen tuen tarjoamia erilaisia menetelmiä, joista voidaan jokaiselle räätälöidä jälkihuoltosuunnitelmaan kirjatun tarpeen mukainen palvelukonaisuus.

4.6 Itsenäistymisvarat

Avohuollon tukitoimena sijoitetulle, huostaanotetulle tai jälkihuollon tukitoimena sijoitetulle nuorelle on kuukausittain varattava itsenäistymisvaroja. Itsenäistymisvaroja tulee kertyä vähintään 40 prosenttia hänen sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 14 §:ssä tarkoitetuista tuloistaan, korvauksistaan tai saamisistaan. Lapsilisää ei oteta määrää laskettaessa huomioon. (L 13.4.2007/417,

77§.) Eläkkeet, elinkorot, elatusavut, avustukset tai muut jatkuvat taikka kertakaikkiset tulot, korvaukset tai saamiset ovat tuloja, joista itsenäistymisvarojen kertyminen lasketaan (L 3.8.1992/734, 14§).

Itsenäistymisvarojen ollessa riittämättömät tai jos lapsella tai nuorella ei ole varoja kerryttäviä tuloja, on sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen joka tapauksessa tuettava sijaishuoltonsa päättävää nuorta itsenäistymisessä ja koulutuksessa tarvittavissa menoissa ja hankinnoissa harkinnanvaraisesti. Itsenäistymisvarat tulee maksaa nuorelle jälkihuollon päättyessä tai viimeistään nuoren täyttäessä 21 vuotta. (L 13.4.2007/417, 77§.)

Sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on oikeus päättää varojen maksamisen ajankohdasta edellä mainituin rajoituksin, eikä lapsella tai 18 vuotta täyttäneelläkään asiakkaalla ole oikeutta vaatia varojen maksamista. Varojen maksamisesta tehdään hallinnollinen päätös, johon erimielisyyksiä ilmetessä on muutoksenhaku-oikeus. Muutosta voi hakea 15 vuotta täyttänyt lapsi huoltajansa kanssa sekä täysi-ikäinen henkilö itsenäisesti. Itsenäistymisvaroja voidaan jälkihuollon aikana maksaa myös asteittain ja niiden käyttötarkoituksesta sovitaan sosiaalityöntekijän kanssa. Itsenäistymisvaroja voidaan käyttää esimerkiksi oman asunnon kalustamiseen, työ- tai opintomatkojen aiheuttamiin kuluihin ja opiskelumateriaaleihin. (Lindqvist 2016, 58-59.)

4.7 Jälkihuollon päättäminen

Yhtälaillla, kuin jälkihuollon varhainen valmistelu ja suunnittelu, on jälkihuollon päättäminenkin arviointeineen keskeinen vaihe jälkihuolto-prosessissa. Jälkihuolto päättyy viimeistään nuoren täyttäessä 21 vuotta ja nuorella on tähän asti oikeus saada jälkihuoltoa, vaikka ei sitä olisi heti vastaanottanutkaan sijoituksen päättyessä esimerkiksi 17-vuotiaana. (Pukio 2016, 83.)

Nuoret itse ovat olleet sitä mieltä, että jälkihuolto-oikeuden ikäraja täytyisi korottaa 25 ikävuoteen, sillä esimerkiksi opinnot ovat jälkihuollon päättymisiässä usein vielä kesken eivätkä nämä nuoret usein saa kotoa sitä taloudellista tai emotionaalista tukea, mitä ”normaaliperheiden” lapset. Nuoret ovat myös esittäneet perusteluna, että

nuoruuteen liittyvät taustat ja seuraukset nousevat usein esiin vielä tässä itsenäistymisvaiheessa, jolloin olisi tärkeää päästä käsittelemään niitä jonkun kanssa ilman pitkiä jonotusaikoja yleisissä tukipalveluissa. (Vario ym. 2012, 34-37.)

Lain velvoitteella pyritään vastaamaan kuitenkin siihen, ettei niin kävisi, että nuori kokee jälkihuollon päättymisen jälkeen jäävänsä yksin ja ilman tarvittavia palveluita. Lastensuojelulain (13.4.2007/417) 76 §:n mukaan sosiaalityöntekijän on tarvittaessa laadittava yhdessä nuoren kanssa suunnitelma, johon kirjataan nuoren jälkihuollon päättymisen jälkeen käytettävissä olevat palvelut ja tukitoimet.

5 JÄLKIHUOLLON KOHDENNETTU KEHITTÄMINEN

Toimiva lastensuojelu –selvitysryhmä on toimikaudellaan 10.9.2012-14.6.2013 selvittänyt suomalaisen lastensuojelun nykypäivän tilaa ja antanut sosiaali- ja terveysministeriölle kehittämisehdotuksensa vuosille 2014-2019. Osa kehittämisehdotusten toimenpidekokonaisuuksista on käynnistetty vuosien 2014 ja 2015 aikana ja osa on sijoitettu alkavaksi vuosien 2015-2019 aikana. *Jälkihuollon varhainen valmistelu* on nostettu asiakasprosessien kehittämisen yhdeksi tärkeäksi osa-alueeksi ja sen toimeenpano sijoittui ensimmäiseen periodiin vuosille 2014-2015. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014, 3.) Ministeriö ilmoittaa seuraavansa toimenpidekokonaisuuksien toteutumista muun toiminnan seurantansa yhteydessä ja tarkastavansa suunnitelmia tarvittaessa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014, 37.)

Selvitysryhmän ehdotuksissa painotettiin jälkihuollon varhaista suunnitelmaa siten, että palvelu olisi valmiina ja otettavissa käyttöön viimeistään sijoituksen päättyessä. Toiseksi painotettiin täsmennystä kuntien velvollisuuteen jälkihuollon järjestäjänä. Kuntien tulisi varata voimavaroja myös sijoituksen jatkumiseen täysi-ikäisyyden jälkeen tarvittaessa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014, 26.)

Selvityksen mukaan kuntien toisistaan hyvin poikkeavat käytännöt jälkihuollon järjestämisessä asettavat nuoret eriarvoiseen asemaan. Tämä on suoraan vastoin lapsen oikeuksien sopimuksessa mainittua yhdenvertaisuuden edistämisen periaatetta. Huostaanottojen jälkeen on jopa tavallista, etteivät kunnat tarjoa riittävän aktiivisesti jälkihuollon palveluja, vaan niiden saamisen edellytykseksi jää nuoren oma aktiivisuus ja motivaatio. Selvitysryhmän mukaan sijaishuoltopaikoilla tai jälkihuollosta vastuussa olevalla kunnalla ei saisi olla mitään merkitystä siihen, millaisia palveluja jälkihuollossa oleva nuori saa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014, 26.)

Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksen (2014) valossa voisi näyttää siltä, että jälkihuollon vapaaehtoisuuden taakse piiloudutaan liian helposti, jolloin palvelujen järjestämisen vastuusta päästään näennäisesti eroon. Mahtaako olla kyse resurssi-puutteista vai jopa ylikorostautuneesta tai väärin ymmärretystä itsemääräämisoikeuden kunnioittamisesta, joka näkyy liiallisen vastuun jättämisenä asiakkaan harteille. Tietenkin asiakkaan mielipidettä tulee kunnioittaa, mutta nähtävästi panos-

tusta pitkäjännitteisempään ja valmistelevampaan palvelujen tarjoamiseen kaivataan kunnilta lisää. Kuntien tulisi siis aktiivisemmin ja varhaisemmin valmistaa asiakkaita jälkihuollon piiriin siten, että asiakkaalle syntyisi luottamus tarjottuihin palveluihin siinä määrin, että hän näkisi itse hyötyvänsä niistä ja voivansa vaikuttaa palveluiden sisältöön. Tässäkin kysymyksessä avainasemassa on avoimen vuoropuhelun käyminen asiakkaan ja järjestämisvastuussa olevan kunnan sosiaaliviranomaisen välillä. Nuori näkee usein sijaishuollon tapahtuvan vastoin hänen tahtoaan ja odottaa sen päättymistä. Ellei jälkihuollon palveluita osata ”myydä” nuorelle oikein, voi huostaanottoon liittyneet mielikuvat vastentahtoisuudesta vaikuttaa huomaamattaan nuoren motivaatioon suhteessa jälkihuollon palveluiden vastaanottamiseen.

Vaikka selvitysryhmän (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014, 26) mukaan sijaishuoltopaikalla tai kunnalla ei saisi olla merkitystä palvelujen sisältöön, on asiassa myös kääntöpuoli. Tietenkin palveluja tulee kunnasta riippumatta tarjota tasavertaisesti, mutta näkemykseni mukaan sijaishuoltopaikoilla on väistämättä osittaisia palveluihin vaikuttavia eroavaisuuksia, eikä asia siten ole niin yksiselitteinen. Etenkin, mikäli sijoitus jatkuu kyseisessä sijaishuoltopaikassa jälkihuollon kautta, saattaa kussakin sijaishuoltopaikassa olla toisistaan poikkeavia käytäntöjä ja strategioita, jotka vaikuttavat palvelun sisältöön. Jo yksistään fyysinen asumisympäristö rajaa ja mahdollistaa eri paikoissa eri tavoin. Näistä huolimatta yhdenvertaisuutta kuitenkin paikasta riippumatta tuo se, että suunnitellut palvelut suhteutetaan yksilöllisten tarpeiden ja nuoren edun mukaisesti.

Kuten aiemmin jälkihuoltoa koskevassa teorialuvussa sivuttiin, myös selvitysryhmän mukaan jälkihuollon suunnittelu tulisi aloittaa aikaisemmin ja sitä voisi toteuttaa päällekkäin jo sijaishuollon prosessin aikana. Nuorten näkökulmasta tällainen yhteensovittaminen nähdään parhaana tapana itsenäistymisen ja aikuistumisen tukemisessa sekä sijaishuollosta irtautumisen saattamisen näkökulmasta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014, 26.)

Selvitysryhmä ehdotti myös jälkihuollon päättymis-ikärajan nostamista 25 ikävuoteen perustellen sitä syrjäytymisriskien minimoimisella. Selvitysryhmä toi esiin, että erityisesti nuoret, joiden kasvuympäristö on ollut puutteellinen ja psyykinen kuormittavuus suurta, ovat erityisen haavoittuvia aikuistumisen kynnyksellä. Nykyisen

rajan säilytettävyyttä perusteltiin sillä, että aikuisille suunnatuilla muilla palveluilla tulee pystyä vastaamaan myös jälkihuollon nuorten jatkopalvelutarpeisiin ilman lastensuojelun mukana oloa ja päällekkäisiä palvelutuotantoja. Myös lastensuojelukustannusten nousu nähtiin riskinä ikärajan nostamisessa. Kuntien lausuntokierroksella ehdotus ikärajan nostamisesta hylättiin, mutta kompromissiehdotuksena mainittiin myös ikärajan maltillisempi nosto 23 ikävuoteen. Ikärajanostojen sijaan jälkihuollon kehittäminen muulla tapaa, kuten lisäämällä varhaista suunnitelmallisuutta ja kiinnittämällä huomiota riittävään resursointiin, nähtiin tässä kohden merkittävämmäksi kehityssuunnaksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014, 35-36.)

Valtiontalouden tarkastusviraston jälkiseurantaraportissa Hanhinen (13.10.2014) toteaa, että jälkihuolto on jäänyt lastensuojelun toteuttamisessa ja kehittämisessä avo- ja sijaishuollon varjoon. Jälkihuoltoa ei mainittu esimerkiksi tarkastuskuntien lastensuojelusuunnitelmissa eikä sitä koskevia ohjeistuksia juurikaan esiinny suoraan lastensuojelun laatusuosituksissa. Jälkihuollon kehittämisen toimenpiteiden todettiin jälkiseurantaraportissa olevan kuitenkin riittäviä, sillä palvelusisältöön jälkihuollon näkökulmasta on kiinnitetty mittavasti huomiota sosiaalihuoltolain kokonaisuudistuksessa. Lisäksi aiemmin kuvatussa sosiaali- ja terveysministeriön julkaisemassa toteuttamissuunnitelmassa, selvitysryhmän laatimassa kehittämissuunnitelmassa, on Hanhisen (2014) mukaan jälkihuollon kehittämiselle annettu riittävän selkeä suunta.

Näiden tutkimusten valossa kaikkien lastensuojelun toimijoiden sektoritasosta riippumatta, tulisi olla kehittämistyössä mukana ajankohtaisten tarpeiden mukaan. Kehittäminen ei tässäkään tapauksessa koske ainoastaan kuntien sosiaalihuollosta vastaavia viranomaistahoja tai valtion hallintoa, vaan yhtäläinen vastuu on käytännön tasolla myös eri palveluntuottajilla. Sijaishuolto paikalla on keskeinen rooli jälkihuollon palvelujen suunnitteluvaiheessa siitä riippumatta, jatkaako nuori jälkihuollon asiakkaana sijaishuolto paikan itsenäistymisasunnossa, siirtyykö sijaishuolto paikan ulkopuolelle itsenäiseen asumiseen vai kotiutuuko vanhempiensa luokse. Mikäli lastensuojelun jälkihuollon palveluita suunnitellaan riittävän varhaisessa vaiheessa nuoren vielä ollessa sijaishuollossa, kuten edellä on vahvasti suositeltu, ei sijaishuolto paikan osallisuutta nähdäkseen voida sulkea pois.

Tämän pohjalta seuraavassa esittelemäni kehittämistehtävä, on pyrkinyt vastaamaan kehityshaasteeseen yksityisen palveluntarjoajan näkökulmasta. Palveluntarjoaja osaltaan haluaa olla mahdollistamassa laadukkaan jälkihuollon toteutumista tarjoamalla puitteet ja sitoutuneen yhteistyökumppanuuden kunnille.

6 KEHITTÄMISTEHTÄVÄ

Kuvaan tässä luvussa kehittämistä toimintamuotona, kehittämistehtäväni tavoitetta, käytettyjä menetelmiä, aineistonkeruuta sekä kehittämistyön prosessia eri vaiheineen.

Kehittäminen nähdään konkreettisena toimintana, jolla pyritään selkeästi määritellyn tavoitteen saavuttamiseen. Kehittämistoiminnan kohde, laajuus, organisointitapa ja lähtökohta voivat vaihdella paljonkin. (Toikko & Rantanen 2009, 14.) Toikon ja Rantasen (2009, 14) mukaan kehittämisellä voidaan pyrkiä toimintatavan tai toimintarakenteen kehittämiseen. Toimintatavan kehittäminen voi koskea jopa yhden yksittäisen työntekijän työnteon kehittämistä tai kokonaisen työyhteisön toimintatavan selkiyttämistä, kun taas rakenteiden kehittämisellä viitataan suurempiin palvelurakennemuutoksiin esimerkiksi organisaatioiden yhdistämisiin.

Tämän opinnäytetyön kehittämistehtävä edustaa toimintatavan kehittämistä, sillä sen tarkoituksena oli luoda koko organisaation yhteinen toimintamalli itsenäistymisasuntoihin siirtyvien nuorten kanssa työskentelyn rungoksi.

6.1 Kehittämistehtävän tavoite

Tälle kehittämistehtävälle tässä luvussa esitetyt yksityiskohtaisemmat tavoitteet muodostuivat vasta kehittämisprosessin etenemisen eri vaiheissa siten, kuin Toikko ja Rantanenkin (2009, 15) kuvaavat teoksessaan. Heidän mukaansa tavoite määritellään etukäteen, mikäli se tulee ulkoa- tai ylhäältäpäin, kuten organisaation johdolta. Tässä tapauksessa kuitenkin tavoitteiden asettelu perustui toimijalähtöisyyteen, jossa koko kehittämisen prosessi ja sen tavoitteet rakentuivat avoimessa ympäristössä vaihe vaiheelta.

Kehittämistehtävän päätavoitteet voidaan nähdä kahdesta eri näkökulmasta: organisaatiolähtöisesti sekä asiakaslähtöisesti.

Organisaatiolähtöisiä tavoitteita ovat

- toiminnan laadun parantaminen tarjottavan palvelun kehittämisen kautta

- työntekijöiden toimenkuvan selkiyttäminen ja yhtenäistäminen itsenäistymistyöskentelyssä.

Asiakaslähtöisiä tavoitteita ovat

- turvata nuoren itsenäistymisvaihe tarjoamalla selkeän, suunnitelmallisen ja tavoitteellisen asiakaspolun
- varmistaa nuorelle riittävän tuen saaminen yksilöllisten tarpeiden mukaan
- nuoren siirtymävaiheiden tukeminen siten, että nuori saa parhaat mahdolliset eväät siirryessään täysin itsenäiseen elämään.

Kehittämistehtävän tarkoituksena tavoitteisiin pääsemiseksi oli luoda malli, joka toimisi runkona niiden nuorten kanssa työskentelylle, jotka ovat siirtymässä laitoksen ylläpitämiin itsenäistymisasuntoihin. Tässä opinnäytetyön kehittämistehtävässä en käyttänyt nuoria varsinaisesti toimijoina tai asiantuntijoina, vaan kehittäminen tapahtui työntekijöiden asiantuntijuuteen pohjautuen ja yhdessä heidän kanssaan.

Itsenäistymisen tukemiseen liittyvään työskentelyyn liittyy paljon samoja elementtejä riippumatta siitä, muuttaako nuori sijaishuollon päättymisen jälkeen kotiin, laitoksen ulkopuolelle omaan asuntoon vai laitoksen itsenäistymisasuntoihin. Tässä opinnäytetyössä kehittämistehtävä on rajattu yhteistyöorganisaation yksiköistä sen itsenäistymisasuntoihin tapahtuvaan siirtymäliikkeeseen. Perustelen rajausta sillä, että kehittämistehtävän tarkoituksenmukaisen mallin luomisen näkökulmasta siitä saadaan yhteneväisempi, kun toimintaa tarkastellaan samassa ympäristössä toteutettavaksi. Lisäksi huomioitavaa on, että mikäli nuori siirtyy yksiköstä laitoksen omiin itsenäistymisasuntoihin, laitos on poikkeuksetta tiiviisti mukana näiden nuorten itsenäistymisvalmennustyöskentelyssä. Jos nuori sen sijaan muuttaa laitospäätymisen jälkeen, ei laitoksen henkilökunnan mukanaolo jälkihuollossa ja itsenäistymisvalmennustyöskentelyssä olekaan automaattikäytäntö. Tällöin kunta voi niin päättäessään järjestää nuorelle tukitoimet ja -tehtävät myös muulla tavoin. Rajaaminen laitoksen sisäisen toiminnan kehittämiseen takaisi siis riittävän kohdennetun ja selkeän toimintamallin luomisen niissä ajallisissa puitteissa, mitä ammattikorkeakoulun opinnäytetyön työstäminen mahdollistaa.

6.2 Kehittämismenetelmänä osallistaminen

Jo kehittämistehtävää suunnitellessani pohdin sitä, miten organisaation työyhteisö tulee suhtautumaan ja sitoutumaan kehittämistehtävän tarkoituksena olevan toimintamallin sisäistämiseen ja käyttöönottoon. Lisäksi pohdin kehittämistehtävään tarvittavan materiaalin hankintaa; mistä sitä saisin. Molempiin ymmärsin vastauksen löytyvän työyhteisön sisältä. Nimenomaisella työyhteisöllä olisi paras käsitys nykytilanteesta ja sen mahdollisista muutostarpeista. Lisäksi heidän osallisuutensa kehittämistehtävässä edesauttaisi uuden toimintamallin omaksumista sekä sen tarkoituksen sisäistämistä. Kehittämismenetelmän valintaa ja toteutustapaa tukivat myös opinnäytetyön lähtökohdissa kuvaamani Kehrä-hankkeesta saadut kokemukset työyhteisölähtöisestä kehittämisestä (Muukkonen & Paasivirta 2012, 243-246). Niinpä kehittämistehtäväni pääasialliseksi työmenetelmäksi muodostui osallistaminen. Kehittämistehtävää ohjasi teoriassa esittelemäni aineisto ja tutkimukset. Itse kehittämistehtävässä hankittu aineisto koostui pääasiassa organisaation sisältä ja työyhteisön jäseniltä saaduista asiantuntijuuteen ja kokemukseen pohjautuvista kyselyistä sekä työkokouksissa kerätyistä kirjallisista muistioista. Työkokouksia käsitteellä esittelen seuraavassa aineistonkeruuta käsittelevässä luvussa.

Kehittämistoiminta on ennen kaikkea sosiaalinen prosessi, joka edellyttää ihmisten aktiivista osallistumista ja vuorovaikutusta. Dialogi toimii osallistumisen välineenä, jonka avulla osallistujat voivat avoimesti tarkastella kehittämistoiminnan perusteita, toimintatapoja ja tavoitteita. (Toikko & Rantanen 2009, 89.) Omassa kehittämistehtävässäni käyttämieni menetelmien dialogista toimivuutta puolsi se, että työyhteisö oli ennestään tuttu toisilleen sekä itselleni. Työkokouksissa ryhmätyöskentelyvaiheiden aikana ei osallistujissa ollut huomattavissa arkuutta tai esteellisyyttä osallistua yhteiseen työskentelyyn ja avoimeen vuorovaikutukseen.

Osallisuudesta puhutaan sekä osallistamisen että osallistumisen käsitteillä, joilla on hieman erilaiset merkitykset, mutta ne liittyvät tiiviisti toisiinsa. Osallistaminen tarkoittaa mahdollisuuksien tarjoamista ja osallistuminen tarjottujen mahdollisuuksien hyödyntämistä (Toikko & Rantanen 2009, 90). Joidenkin näkemysten mukaan osallistaminen nähdään negatiivisena, ulkoapäin tulevana veloitteena osallistua johonkin (Toikko & Rantanen 2009, 90). Olisiko tämä ennemminkin asennekysymys, sillä

oman kokemukseni mukaan osallistamista käytettäessä, halutaan järjestää osallistujille mahdollisuus vaikuttaa käsitteillä oleviin asioihin. Usein esimerkiksi työelämässä eteen tulee väistämättömiä uudistuksia, jolloin osallistamalla työyhteisöä tarjotaan heille mahdollisuus vaikuttaa ikäviltäkin muutoksilta tuntuvien uudistusten suuntaan ja sisällöllisen merkityksen luomiseen.

Osallisuuden kannalta oma roolini opinnäytetyön tekijänä ja täten myös toiminnan kehittäjänä sijoittui moneen kohtaan. Ensinnäkin roolini oli kehittäjä-työntekijä, joka Toikon ja Rantasen (2009, 91) mukaan analysoi keräämäänsä tietoa reflektiivisesti yhdessä muiden toimijoiden kanssa. Osittain toimin myös fasilitaattorina, joka heidän mukaansa toimii työyhteisön kannustajana suhteessa muutostyöhön ja kehittämiseen. Opinnäytetyön teoreettisen viitekehyksen pohjalta oma roolini fasilitaattorin luonteen mukaisesti sijoittui myös muutos- ja kehittämisprosessin asiantuntijuuteen, jota muut voivat käyttää hyväkseen. Koska kehittämistehtävän osallistajat koostuvat oman työyhteisöni vertaisista ohjaajista sekä yksikönjohtajista, koen roolini sijoittuneen vahvasti myös Toikon ja Rantasen (2009, 91-92) esittelemään yhteistoiminnallisen kehittämisen mukaiseen kumppanuussuhteeseen osallistujien kanssa.

6.3 Aineistonkeruu

Tämän opinnäytetyön kehittämistehtävän aineisto koostui alkukartoituskyselyn tuloksista sekä teemoitetuissa työkokouksissa ryhmätöinä tuotetusta materiaalista. Esittelen myöhemmin tässä työssä tulokset, jotka perustuvat alkukartoituskyselyyn sekä työkokouksissa työryhmien kirjaamiin muistioihin. Näiden muistioiden pohjalta olen luonut tämän opinnäytetyön tarkoituksena olleen toimintamallin/-ohjeistuksen, joka on tämän opinnäytetyön liitteenä.

Työkokous. Henkilöstöpalavereista käytetään Valokissa usein nimitystä työkokous, joten kehittämistyön tuloksia esitellessäni puhun työkokouksista puhuessani kuukausittain yksiköittäin järjestettävistä henkilökunnan palavereista. Työkokouksissa pohditaan ja arvioidaan laadukkaan sijaishuollon toteutumista ja pyritään jatkuvasti kehittämään yksikön toimintaa (Omavalvontasuunnitelma 2016). Työkokouksiin osallistuvat Valokissa yksikönjohtaja, ajoittain toiminnanjohtaja tai toimitusjohtaja,

vakinaiset ohjaajat sekä lähes täyttä työaikaa tekevät sijaiset. Jokaisella Valokin kolmesta yksiköstä on omat kuukausittaiset työkokouksensa.

Työkokoukset ovat foorumeita, joissa suurin osa työyhteisöstä on samanaikaisesti läsnä ja tavoitettavissa. Siksi valitsin kehittämistoimintaan liittyvän osallistamisen tapahtuvaksi työkokouksissa, jolloin saisin mahdollisimman laajan osallistujajoukon yhteiseen kehittämisprosessiin mukaan.

Jokainen työkokous oli sisällöllisesti samankaltainen sisältäen katsauksen kehittämistehtävän vaiheeseen, kokouksen teeman ja kysymysten esittelyn, työryhmätyöskentelyn ja keskustelujen pohjalta muistion kirjaamisen. Lokakuun ja marraskuun työkokouksissa työntekijät jaettiin pienempiin ryhmiin tai pareihin, mutta joulukuun työkokouksissa jokainen yksikkö toimi yhtenäisenä työryhmänä. Jokaisessa työkokouksessa parin tai pienryhmän tuli kirjata muistio, jonka pohjalta kokosin tulokset ja mallin. Työryhmien työskennellessä annetun ohjeistuksen mukaan, olin itse saatavilla koko ajan, mikäli työntekijöillä ilmeni ohjeistukseen tai muuhun työskentelyyn tarkentavia kysymyksiä.

6.4 Kehittämistehtävän prosessin kuvaus

Kuvio 1. Kehittämisprosessin vaiheet.

Edellä olevassa kuviossa on esitetty varsinaisen kehittämistehtävän toiminnan vaiheet etenemisjärjestyksessä. Toimintaa on edeltänyt tietenkin suunnitteluvaihe ja kuvion viimeisen mallin käyttöönoton vaihetta tulee organisaatiossa seuraamaan mallin toimivuuden seurantavaihe. Läpi kuvatun kehittämisprosessin olennaista on

ollut jatkuva reflektointi kehittämistehtävän etenemisen ja metodien soveltuvuuden suhteen. Reflektointiin on kuulunut myös yhteiset tilannekatsaukset yhteistyöorganisaation johdon sekä oppilaitoksen ohjaavan opettajan kanssa. Seuraavissa alaotsikoissa olen kuvannut kehittämissuunnan yksittäisiä vaiheita sisällöllisesti yksityiskohtaisemmin.

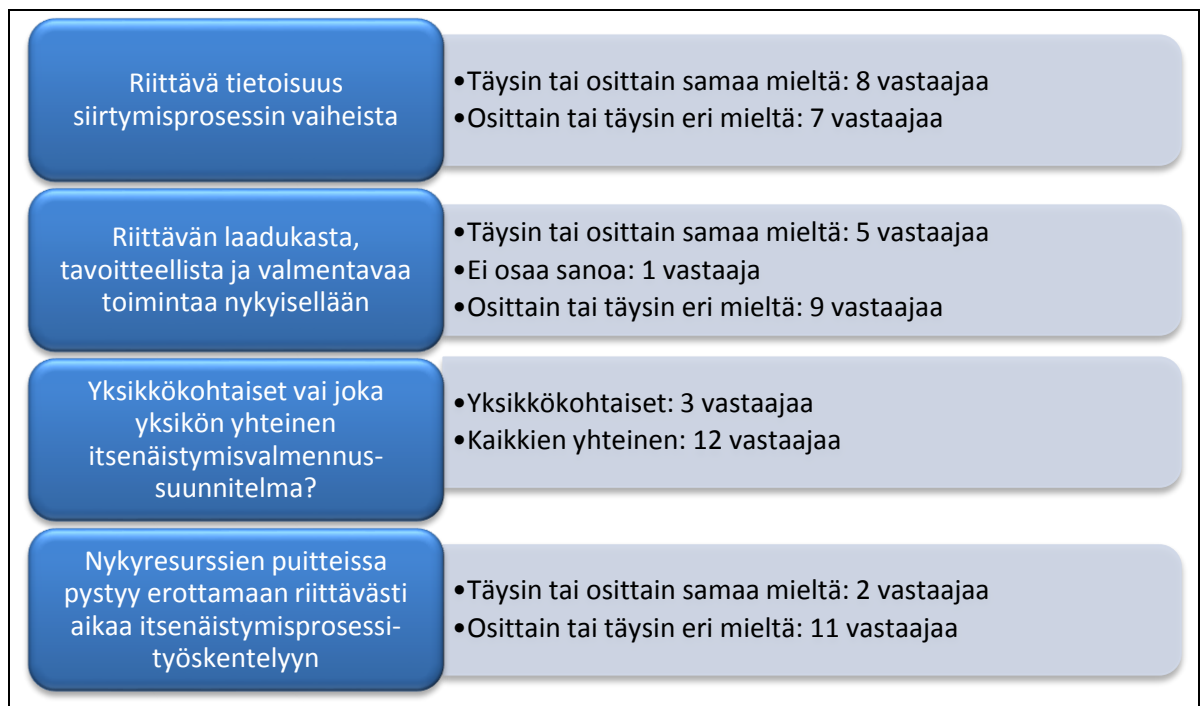
6.4.1 Alkukartoituskysely

Luotuani saatekirjeen ja kyselylomakkeen, luovutin ne 23.5.2016 tarkastettaviksi yhteistyöorganisaation toimitusjohtajalle, toiminnanjohtajalle sekä kaikille kolmelle yksikönjohtajalle. Tämän luovutetun ryhmäsähköpostin yhteydessä pyysin jokaista kommentoimaan ja antamaan tarvittaessa muutosehdotuksia kyselyyn liittyen. Muutosehdotuksia ei tullut, vaan kysely saatekirjeineen nähtiin hyväksytyksi toteuttaa sellaisenaan.

Täten kyselyt laitettiin paperiversioina jakoon yksiköittäin vakituisille ohjaajille 26.5.2016. Palautuspäivämäärä kyselyille oli 6.6.2016, jolloin vastausaika oli 12 päivää. Ajoitus kyselyjen toteutukselle kävi tiukoille, sillä osa työntekijöistä jäi vastausaikana kesälomalle. Kyselyt kuitenkin ennätettiin jakaa vastaajille, mutta vastausprosenttiin saattoi heijastua mahdolliset loppukevään kiireet lomien lähetessä. Kyselyn vastausprosentti oli 75 %, joka oli mielestäni kuitenkin hyvä ja johdatti minut toivotulla tavalla kehittämistehtäväni äärelle. Kyselylomakkeita jaettiin kaikkiaan 20 ohjaajalle, jolloin prosentuaalinen luku kertoo 15 ohjaajan vastanneen kyselyyn.

Kyselyt olivat sisällöllisesti täysin samanlaisia, eikä niistä ilmennyt mitään tunnistetietoja; vastaajan työyksikköä, sukupuolta, ikää, nimeä tai muutakaan vastaavaa. Vastaukset oli palautettu nimettöminä henkilökohtaiseen lokerooni oman työyksiköni toimistoon. Itse olin vastausajan opintovapaalla, enkä myöskään siten ollut läsnä kyselyitä palauteltaessa, joten henkilökohtaisetkaan kohtaamiset vastaajiin vastauksia palauteltaessa eivät olleet mahdollisia. Näin ollen myös eettinen näkökulma yksityisyyden suojaamiseksi kyselyjä toteutettaessa on otettu alkukartoituskyselyssä huomioon.

Yhteenveto alkukartoituskyselystä. Kysyttäessä työntekijöiden näkemystä heidän tietoisuudestaan nuoren siirtymäprosessista itsenäistymisasuntoihin, voidaan alla olevan kuvion avulla havaita tietotason olevan erittäin vaihteleva (Kuvio 2). Nykytoiminnan tilaan nähden laatuun täytyisi panostaa kehittämällä tavoitteellista itsenäistymisvalmennusta kuviossa ilmenevän vastaustuloksen mukaan. Alkukartoituskysely osoitti jo kehittämistehtävän alkuvaiheessa sille tärkeän suunnan: luotavan mallin tulee olla sellainen, joka tulee samanlaisena koko organisaation käyttöön. Yksikkökohtaisia eroavaisuuksia ei siis mallissa enemmässä määrin tulisi huomioida. Kuvion 2 viimeisen havainnon mukaan mallin kehittämisessä tulee huomioida resurssinäkökulma, sillä tällä hetkellä vastaajat kokivat, ettei aikaa riitä itsenäistyvien nuorten kanssa työskentelyyn riittävästi.

Kuvio 2. Alkukartoituskyselyn merkittävimpiä tuloksia.

Edellä olevaan kuvioon on kerätty alkukartoituskyselyn keskeisimmät tulokset, jotka tukivat kehittämistehtävän etenemistä, tavoitteen asettelua sekä käytettyjen menetelmien valitsemista. Näin ollen osaa kyselyn tuloksista ei esitetty kuviossa lainkaan, mutta niitä tullaan osittain käsittelemään myöhemmin tässä työssä.

6.4.2 Porrasmallin luominen

Kuvio 3. Itsenäistymisvaiheen 3-portainen malli.

Alkukartoituskyselyn vastausten pohjalta pohdin järkevää tapaa jaotella tulevat työkokoukset teemoittain eri kehittämiskohtiin. Vastauksista oli huomattavissa selkeästi kaksi kehitettävää osa-aluetta: organisaation yhteisten pelisääntöjen ja työnjaon epäselvyys sekä yksilöllisesti riittävän tuen varmistaminen itsenäistyville nuorelle.

Kuviossa 3 olen koonnut portaiden alle perusasioita, jotka ohjaavat organisaation itsenäistymisasuntojen käyttöä. Tämän teeman sisältöä esittelen tarkemmin seuraavassa luvussa lokakuun työkokouksosiossa. Tehostettu valmennus taas on suuri kokonaisuus, joka ajoittuu aikaan, jolloin nuoren kanssa suunnitellaan itsenäistymisasuntoon siirtymistä, mutta nuori on vielä sijoitettuna lastensuojeluyksikköön. Tehostettu valmennusvaihe pyrkii vastaamaan nuoren itsenäisessä elämässä tarvittavien taitojen tavoitteelliseen kartuttamiseen ennen varsinaista siirtymistä omaan asuntoon. Itsenäisen asumisen 3. portas puolestaan ajoittuu aikaan, jolloin nuori on siirtynyt yksiköstä Valokin pihapiirissä sijaitsevaan itsenäistymisasuntoon.

1. portaan mukaista perusarkea ja osallisuutta en tässä työssä ole suuremmin avan-
nut. Sillä kuitenkin tarkoitan sijoitusaikaa, jolloin nuorelle pyritään tarjoamaan mah-
dollisimman tavanomainen arki. Tähän tavanomaiseen arkeen katsotaan kuuluvaksi
ikäta-son mukaiset tehtävät yksikön arjessa, kuten viikkosiivoukseen osallistuminen,
henkilökohtainen pyykkihuolto ja hygieniastaan huolehtiminen. Nostin tämän osuu-
den mukaan myös porrasmalliin, sillä näkemykseni mukaan myös nämä arkiset teh-
tävät ovat jo iästä riippumatta kartuttamassa itsenäistymisvaiheen taitoja, vaikka it-
senäistyminen sinänsä ei vielä olisikaan ajankohtaista. Nostaessani myös perusar-
jen ja osallisuuden portaan mukaan kuvioon, havainnollistuu 2. ja 3. portaiden mer-
kitys itsenäistyvien nuorten elämäkulussa. 2. portaalle siirryttäessä painopiste ja
sijoituksen tavoite siirtyy siis jo huomattavasti itsenäistymisen tukemiseen ja lisään-
tyvään vastuuseen unohtamatta silti asiakassuunnitelman muita tavoitteita.

6.4.3 Lokakuun työkokoukset

Lokakuun työkokouksissa aiheena oli pohtia ja nimetä itsenäistymisasuntoihin kyt-
kettäviä asumis- ja järjestyssääntöjä, jotka kuvaavat porrasmallin mukaista toimin-
nan pohjaa ja perustaa (Kuvio 3). Aluksi esittelin työyhteisöille alkukartoituskyselyn
päätulokset sekä johdatin opinnäytetyön lähtökohtien kautta sen päämäärään: por-
rasmallin mukaisen toimintamallin luomiseen.

Tämän jälkeen ohjeistin tehtävään, joka toteutettiin 2-4 työntekijän ryhmissä riip-
puen kunkin yksikön työkokouksen osallistujamäärästä. Jaoin osallistujat pienem-
piin ryhmiin siksi, että se mahdollistaisi kaikkien äänen tulevan kuuluviin sekä te-
hokkaan työskentelyn rajallisen ajan puitteissa. Kehittämisosuudelle oli varattu n.
30-40 minuuttia jokaisen yksikön työkokouksessa.

Ryhmätyöskentelyvaiheessa osallistujien tuli kirjata vastauksensa paperille, josta
keräsin aineiston lokakuun teemoitetun aiheen mukaan. Halusin nostaa sääntöjen
ideoimiseen myös tavoitteellisen tai perustellun työn näkökulman esiin, joten osal-
listujien tuli myös perustella nimeämiään asumissääntöjä lyhyesti. Seuraavassa ku-
viossa esittelen keräämäni aineistoa tarkemmin.

Taulukko 1. Lokakuun työkokousten tulokset: asumis- ja järjestyssääntöjä.

Sääntö	- Peruste tai tavoite
Päihteettömyys	<ul style="list-style-type: none"> - Alaikäisiä velvoittaa laki. - Täysi-ikäiset sitoutuvat laitospäristön päihteettömyyteen. - Varmistetaan nuoren itsensä sekä muiden laitoksen nuorten turvallisuus.
Hiljaisuus	<ul style="list-style-type: none"> - Oppiminen verraten vuokrasuhteiseen taloyhtiöasumiseen, jossa muutkin asukkaat tulee huomioida.
<p>Talon muut nuoret eivät oleile rivarissa</p> <p>TAI VAIHTOEHTOISESTI:</p> <p>Erillisen sopimuksen mukaan tiettyinä ajankohtina?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ideana nuoren itsenäistyminen ja irtautuminen muusta väestä. - Yksinoloa tulee oppia sietämään. - Itsenäistyvän nuoren yksityisyyden turvaaminen.
Työntekijä käy asunnossa päivittäin ja joka vuorossa	<ul style="list-style-type: none"> - Työntekijän velvollisuus ja vastuu varmistua nuoren hyvinvoinnista sekä asunnon kunnosta
Asunnon siistinä ja kunnossa pitäminen	<ul style="list-style-type: none"> - Arkitaitojen oppiminen ja ylläpitäminen - Kiinteistön, irtaimiston ja ympäristön kunnioittaminen
Ilmoitusvelvollisuus läsnäolosta	<ul style="list-style-type: none"> - Turvallisuusnäkökulmasta työntekijöillä tulee olla tieto, ketä laitoksessa ja sen alueella on esimerkiksi hätätilanteen, kuten tulipalon sattuessa.
Jätteiden lajittelu	<ul style="list-style-type: none"> - Ekologiseksi ja ympäristöä säästävaksi oppiminen - Oppiminen monessa taloyhtiössä olevaan kierrätys sääntöön

Ovien lukitsemisvelvollisuus	<ul style="list-style-type: none"> - Muilla nuorilla ei asiaa rivari-asuntoihin. - Vastuun ottamisen oppiminen
Kotiintuloaikojen noudattaminen (myöhäisemmät kuin osastolle?)	<ul style="list-style-type: none"> - Elämänhallinnan oppiminen ja päivärytmien säilyminen → säännöllinen arki on perusta hyvälle arjelle, jaksaa opiskella tai käydä töissä, voida hyvin sekä henkisesti että fyysisesti.
Vierailuajoista ja vierailijoista sopiminen työntekijän kanssa Mikä käytäntö yöpymisten suhteen?	<ul style="list-style-type: none"> - Turvallisuusnäkökulmat - Suunnitelmallisuuden oppiminen - Sosiaalisten suhteiden ylläpito
Irtaimistolle ja kiinteistölle tahallisesti aiheutetun vahingon korvausvelvollisuus	<ul style="list-style-type: none"> - Syy-seuraussuhteen ja vastuun kantamisen oppiminen. - Toisen omaisuuden kunnoituksen oppiminen.
Tupatarkastus viikoittain	<ul style="list-style-type: none"> - Arkitaitojen hallitsemisen varmistaminen
Sovittuihin tukitoimiin sitoutuminen	<ul style="list-style-type: none"> - Onnistuneen asumisharjoittelun ja itsenäistyvän nuoren kehityksen turvaamista
Omatoiminen päivittäistarvikkeiden hankinta viikkobudjetin mukaisesti	<ul style="list-style-type: none"> - Omatoimisuuden lisääminen - Rahankäytön ja taloudenhoidon oppiminen - Valmistaminen itsenäiseen elämään
Osallistuminen talon yhteisiin tekemiin esim. kerran viikossa	<ul style="list-style-type: none"> - Nuoren osallisuuden ja aktiivisuuden ylläpitäminen
Ohjaajilla käyntioikeus tarvittaessa	<ul style="list-style-type: none"> - Henkilökunnalla nuorten valvontavelvollisuus turvallisen asumisen takaamiseksi

Opiskeluun, työelämään, työharjoitteluun tai muuhun aktivointisuunnitelman mukaiseen toimintaan sitoutuminen	<ul style="list-style-type: none"> - Vältetään syrjäytymistä ja vetäytymistä omaan asuntoon - Tuetaan nuorta kiinnittymään yhteiskunnan tarjoamiin palveluihin ja velvoitteisiin
--	--

6.4.4 Marraskuun työkokoukset

Marraskuun työkokouksissa keskiössä oli porrasmallin 2. portaan mukaisen tehostetun valmennuksen toimintamallin ideoiminen (Kuvio 3). Valmistin työryhmiä tehtävänantoon esittämällä opinnäytetyön teoriassa esitetyjä tutkimustuloksia jälkihuollon kehittämistä ja lastensuojelunuorten itsenäistymisvaiheista- ja taidoista.

Työryhmät työskentelivät jälleen pienemmissä, 3-6 henkilön ryhmissä noin 30-40 minuutin ajan. Aluksi heidän tehtävänä oli pohtia sitä, miten tiedoksisaanti nuoren siirtymisestä itsenäistymisasuntoon vaikuttaa tunteiden ja toiminnan tasolla nuoreen sekä työntekijöihin. Pohdinta toimi lähinnä keskustelun virittäjänä ja lämmittelijänä varsinaiseen päivän teemaan, eli toimintatapojen ideoimiseen, enkä siksi sen sisältöä tässä työssä syvällisemmin kuvailekaan. Työryhmät kirjasivat ideoimansa toimintatavat kirjallisiksi muistioiksi, jotka toimivat kehittämistyön aineistona marraskuun teeman mukaisesti.

Tämä tehostetun valmennuksen vaihe nähtiin työyhteisössä erittäin tärkeäksi ja panostusta vaativaksi toimintamallia luodessa, sillä se vähentäisi myös tuen kulminoitumista porrasmallin 3. portaalle, jolloin nuori ei ole enää yksikössä, vaan itsenäistymisasunnossa. Alkukartoituskyselyssäkin resurssien riittämättömyys 3. portaalle nähtiin riskitekijänä, joten panostaminen tiiviiseen tukeen yksikössä olon aikana vastaisi myös työryhmien näkemyksen mukaan osittain tähän haasteeseen. Tällöin nuorelle varmistettaisiin karttuvan mahdollisimmat hyvät ennakkotaidot ja edellytykset pärjäämiseen siirtymisvaiheen jälkeen itsenäisemmässä arjessa ja asumisessa, oli kyse sitten Valokin itsenäistymisasuntoihin tai talon ulkopuolelle itsenäiseen asumiseen siirtymisestä.

Työryhmien keskusteluissa pohdittiin, että parhaimmillaan tehostetun valmennuksen vaiheesta muodostuu positiivinen ja tavoittelemisen arvoinen vaihe yksikköjen nuoremmille asukkaille, joilla itsenäistyminen on vielä edessäpäin. Tämä puolestaan edellyttää, että tehostetun valmennuksen aikana tulisi kyetä suhteuttamaan yksikön tiukkojakin struktuureja, rakenteita ja rajoja hieman yksilökohtaisemmin. Niiden tulisi pystyä mahdollistamaan täysi-ikäisyyttä lähestyvien nuorten riittävän ja tarkoituksenmukaisen vastuun ottamisen ja vaikuttamisen mahdollisuuden oman arkinsa kulkuun. Täten arkea varottaisiin ”pureskelemasta liikaa valmiiksi” nuoren puolesta.

Työryhmien kokemuksen mukaan usein kun nuori saa tiedon siirtymisestä itsenäistymisasuntoon, tapahtuu asenteessa merkittävä muutos. Ensin nuori on yleensä innostunut pitkään odotetun toiveen todeksi muuttumisesta. Nuori alkaa kuitenkin pian usein ulkoistaa itseään yksikön muista nuorista, ohjaajista ja yksikön yhteisistä pelisäännöistä. Tämä ei tietenkään ole täysin yleistettävää, mutta monilla nuorilla syntyy tässä vaiheessa käsitys siitä, että he eivät ole enää ”muiden kontrolloitavissa” ja tietynlaista sääntöjen ja struktuurien uhmaamista esiintyy. Tämä voi olla esimerkiksi myöhästelyä sovituista aikatauluista, karkailua laitoksesta tai jopa päihteiden näkyvämpää käyttöä. Usein muuttovaihetta edeltää levoton ja jopa ikätasoa lapsellisempikin käyttäytyminen. Näiden käytös- ja asennemuutosten takana lienee mahdollisesti erilaisia tunteita, kuten pelkoa ja jännitystä merkittävää lähestyvää elämänmuutosta kohtaan?

Luotavien varhaisten toimintamallien avulla pystyttäisiin työryhmien mukaan tasamaan näitä tunneristiriidoistakin johtuvia käyttäytymisen epäedullisia ilmenemismuotoja. Kun työskentelymalli olisi selkeä, suunnitelmallinen ja tavoitteellinen, ei nuorille syntyisi vääränlaisen ”vapauden” tunnetta siitä, että he ovat vapaat kontrolloista. Valmennusvaiheen myötä kontrollikäsitettä pystyttäisiin havainnollistamaan nuorille laajemmassa mittasuhteessa siten, että he ymmärtäisivät myös aikuistumisen myötä kasvavan vastuun ja yhteiskunnallisten normien ja kontrollin suhteessa oman elämänsä kulkuun. Tavoitteellisen toimintamallin myötä mahdollistettaisiin myös se, että nuorella on turvallinen olo harjoitella ja epäonnistua itsenäistymistaitoja opeteltaessa. Tällöin itsenäisen asumisen aikana tapahtuvien epäonnistumisten pelko saattaisi lieventyä ja siirtyminen tuntua turvallisemmalta.

Työryhmien varsinaisessa toimintatapojen ideoinnissa tehostetun valmennuksen aikaiseen työskentelyyn näytti vastausten pohjalta korostuvan kolme keskeistä teemaa, joihin olen erinäisiä ideoita koonnut seuraaviin taulukoihin jaoteltuna. Vastaukset vastaavat muun muassa siihen, *kuka tekee*, *mitä tehdään* ja *miten tehdään*.

Taulukko 2. Teema: kuka tekee?

OMAOHJAAJATUOKIOT

- Omaohjaajatyöskentely tehostetun itsenäistymisvalmennuksen keskiössä. Tällä varmistetaan jokaisen itsenäistyvän nuoren tasapuolinen tuen saaminen ja työnjaollinen selkeys työyhteisössä.
- Omaohjaajatuokiot 1krt/vko noin 2 tuntia kerrallaan. Jos omaohjaaja poissa, delegointi selkeästi toiselle työntekijälle.
- Teemoitetut tuokiot! Tämä helpottaa myös työntekijää, jolle tuokio on delegoitu ja järjestelmällinen eteneminen valmennuksessa säilyy.
- Tämä käytäntö osoittaa myös nuoren sitoutumisen astetta itsenäistymistyöskentelyyn ja arvioi nuoren siirtymisen valmiuksia.

Taulukko 3. Teema: mitä tehdään?

TAITOJEN KARTOITTAMINEN JA KARTTUMINEN

- Arviointilomakkeen täyttäminen nuoren kanssa, jossa arvioitaisiin teemoitettuja taitokokonaisuuksia ja niissä suoriutumista tehostetun valmennuksen *alkuvaiheessa*, *loppuvaiheessa ennen siirtymistä* sekä nuoren *muuttaessa pois Valokin itsenäistymisasunnosta*. Alkuvaiheen kartoituksessa selviäisi nuoren lähtötilanteen taidot. Se paljastaisi mahdollisesti selvät puutteet, joihin valmennuksessa tulisi erityisesti panostaa muita osa-alueita kuitenkin pois jättämättä. Tehostetun valmennuksen loppuvaiheessa suoritettava väliarviointi toimisi puolestaan mittarina työskentelyn onnistumiselle ja samalla auttaisi nuorta havainnoimaan edistymistään valmennuksen aikana. Se myös toisi parhaassa tapauksessa nuorelle itsevarmuutta seuraavana edessä olevaan itsenäistymisasuntoon siirtymiseen. Väliarviointi myös antaisi suuntaa 3. portaalla tarvittavan tuen kohdentamiseen. Ennen kuin nuori muuttaa kokonaan pois Valokin alueelta, suoritettaisiin loppuarviointi itsenäistymisvaiheen koko prosessista ja siinä karttuneista taidoista. Tämä arviointi toimii myös palautteena Valokin itsenäistymisvalmennustyöskentelystä sekä auttaa nuorta itseään hahmottamaan kykijään tulevaisuudessa.
- Umbrella-kansion hyödyntäminen yhtenä työvälineenä.

Taulukko 4. Teema: miten tehdään?

VASTUUN LISÄÄMINEN NUORILLE
<ul style="list-style-type: none"> • Aamuhämmäiset omalla vastuulla. • Puhelin nuorella itsellään 24/7. • ”Kotiintuloaika” myöhemmin kuin muilla nuorilla? • Myöhemmin nukkumaan kuin muut? • Osallistuminen kauppa-asiointeihin, kuten kauppaliistan suunnitteluun, ruoka- ja päivittäistavaraostosten tekemiseen yksikössä esim. viikonloppuisin ja loma-aikoina. • Ruuanlaittoon osallistuminen yksikössä. • Omien asioiden hoitamista nuorten omalle vastuulle kuten juna- ja bussilippujen tilaaminen, lääkäri-, neuvola- tms. aikojen varaaminen ja peruminen, opintotuki- yms. hakemusten tekeminen ja asiointit virastoissa. • Kaikkien valmennuksessa harjoiteltujen taitojen seurantaan otettava käyttöön ”Checklist”, jonka avulla omaohjaaja ja nuori seuraavat kaikkien teemojen tulevan läpi käydyksi.

6.4.5 Joulukuun työkokoukset

Joulukuun työkokouksissa työyhteisöt pohtivat sisältöä ja päivän teemaa yhtenä ryhmänä yksiköittäin ja aikaa työskentelyyn kului noin 20-40 minuuttia joka kokouksessa. Joulukuun teemana oli itsenäisen asumisen, eli porrasmallin mukaisen 3. portaan aikaisen tuen tarpeen pohtiminen (Kuvio 3). Työryhmät kirjasivat kirjallisen muistion, jotka toimivat kehittämistyön aineistona joulukuun teeman mukaisesti.

Valmistautuessani ohjaamaan joulukuun työkokouksia, huomasin aiemmissa työkokouksissa käsiteltävien asioiden ja ideoiden jo sisältyvän paljolti nyt käsitteillä olevaan teemaan. Siksi näissä työkokouksissa aikaa kului hieman vähemmän ja työskentely keskittyi lähinnä aiempien kokousten sisältöjen kertaamiseen ja tarkentami-

seen. Tämän vuoksi työn liiteluettelosta ei löydy myöskään erillistä ja yksityiskohtaisempaa ohjeistusta joulukuun työkokouksiin liittyen. Seuraavassa taulukossa esitelen taulukossa 1 kirjattujen lokakuun työkokousten tulosten tarkennusta vaativien käytäntöjen ideoita, linjauksia ja pohdintoja.

Taulukko 5. Joulukuun työkokousten pohdintoja.

ITSENÄISEN ASUMISEN AIKANA

- Yksikön nuorten vierailu rivarissa
 - Lähtökohtaisesti yksiköiden nuorilla ei oikeutta mennä itsenäistymisasuntoihin, sillä se ei palvele itsenäistyvän asiakassuunnitelmaa, yksinoloa tulee harjoitella ja yksikön nuorista hiljalleen irtaantua.
 - Esitetty selkeän ja säännöllisen vierailuajan käyttöönottoa, joka helpottaisi työntekijöiden valvontaa ja vierailujen kontrollointia. Tätä vaihtoehtoa pohti jokaisen yksikön työyhteisö, mutta kahdessa työryhmässä tätä ajatusta ei kannatettu.
 - Kaikissa yksiköissä kannatettiin yksilökohtaisia, erillisiä sopimuksia, joiden avulla voitaisiin **perustellusti** tukea esimerkiksi merkityksellisiä ystävyysuhteita itsenäistyvän nuoren ja yksikössä asuvan nuoren välillä.
- Rivarissa asuvien vierailu yksikössä
 - Ala-ikäisten itsenäistä asumista harjoittelevien vierailua yksikössä ei saa kieltää, sillä vastuu hoidosta, kasvatuksesta ja huollosta edelleen laitoksella! Kannustettavakin nuorta vierailemaan yksikössä.
 - Täysi-ikäisten jälkihuolto vain rivariin päin ja vain sovitusti luvan kanssa käymään yksikössä, sillä vastuu ensisijaisesti alaikäisten hoidosta yksikössä.
- Yövieraiden vastaanotosta rivarissa kolmea eri näkökantaa:
 - Ei yövieraita rivariin lainkaan, vaan nuorella mahdollisuus yökyläillä itse esimerkiksi kavereilla tai sukulaisten luona
 - Vain sukulaiset ja perheenjäsenet voivat tulla nuoren luo yöksi
 - Täysi-ikäisille sukulaisten ja perheenjäsenten lisäksi erikseen ja yksilökohtaisesti sovittaessa esimerkiksi seurustelukumppani mahdollista tulla yökylään (perusteltu täysi-ikäisyyden tuomalla itsemääräämisoikeuden lisääntymisellä ja normaalilla ikätason vaiheeseen kuuluvalla ilmiöllä)

- Rivarilaisten keskinäisen yhteisöllisyyden tukeminen
 - Sen sijaan, että yksikön nuorten ja itsenäistä asumista harjoittelevien nuorten keskinäistä olemista suuremmassa määrin tuettaisiin, nähtiin kaikissa työkokouksissa rivarissa asuvien yhteisöllisyyden tukeminen hyvänä kehittämiskohtana tulevaisuudessa. Vierailut, yhteiset ruuanlaitot ja muu yhdessä tekeminen nähtiin hyvänä, kunhan niistäkin sovitaan ja ne toteutetaan suunnitellusti. Näillä nuorilla kuitenkin ikätaso ja elämäntilanne ovat yhdistäviä tekijöitä ja näin ollen vertaistukea löytyisi naapureista. Tässäkin kuitenkin yksilöllisesti huomioitava ja toiminta vapaaehtoista.
- Päihtyneenä rivarissa?
 - Alueella päihteiden käyttö on kielletty iästä riippumatta.
 - Mikäli alaikäinen havaitaan humaltuneena, otetaan tämä yksikköön turvallisuusnäkökulmat sen salliessa eikä lasketa itsenäistymisasuntoon.
 - Täysi-ikäisten kohdalla humaltuneen häiriökäyttäytyminen on poliisiasia, sillä yksikköön häntä ei voida ottaa tai lastensuojelullisin keinoin rajoittaa. Mikäli täysi-ikäinen on esimerkiksi ollut alueen ulkopuolella nauttimassa alkoholia ja hiljaisuudessa menee asuntoonsa, jää tämä yleensäkin havaitsematta.
 - Päihteidenkäyttöä koskeviin tilanteisiin puututaan turvallisuusnäkökulmista, asumiseen sitoutumisen ja asiakassuunnitelman toteutumisen näkökulmista.

6.4.6 Esittely- ja tarkastuskierros

Tammikuussa 2017 on opinnäytetyön tuloksia ja sen myötä syntyneitä toimintamalleja tarkasteltu yhdessä yhteistyötahon toiminnanjohtajan kanssa. Liitteessä 5 esitetyä toimintaohjeistusta on yhteistoiminnallisesti vielä muokattu siten, että toimintamalli voidaan esitellä yhteistyöorganisaation johtoryhmän kokouksessa. Tämän jälkeen valmis toimintamalli esitellään kehittämistyössä mukana olleille työntekijöille yksikkökohtaisissa työkokouksissa ja otetaan käyttöön uutena, yhteisenä työmenetelmänä.

Kun sitten yksikköön sijoitetun nuoren itsenäistymisvaihetta aloitetaan suunnittelemaan esimerkiksi nuoren asiakassuunnitelmanneuvottelussa, esitellään nuorelle,

vanhemmille, sijoittavan kunnan sosiaalihuollon viranomaisille sekä mahdollisesti muille osallistuville yhteistyötahoille perusteellisesti kyseinen organisaation toimintamalli itsenäistyvien nuorten tukemiseksi.

6.5 Kehittämistehtävän keskeiset tulokset

Kehittämistehtävän myötä Nuorisokoti Valokki sai uuden toimintamallin itsenäistyvien nuorten kanssa työskentelyn tueksi. Voidaan siis todeta, että kehittämistehtävän tarkoitus ja tavoite toteutuivat. Toimintamallin käyttöönotossa tullaan organisaatiossa etenemään siten, kuten edellisessä alaluvussa esiteltiin.

Mainittakoon, että vaikka esitetyissä tuloksissa on nähtävissä toisistaan eriäviäkin mielipiteitä ja ehdotuksia erilaisten toimintatapojen suhteen, on niistä avoimesti keskusteltu työkokouksissa työryhmien kanssa ja koottu keskeisimmät ja yhteneväisimmät näkemykset toimintaohjeistuksiin. Organisaation johtohenkilöiden hyväksynnällä kyseiset ohjeistukset otetaan käyttöön, mutta kuten kehittämiselle olennaista onkin, voi käytäntö arvioinnin myötä vaatia ohjeistusten edelleen muokkaamista.

Kehittämistehtävän tuloksia peilattaessa sekä organisaatiolähtöisiin että asiakaslähtöisiin tavoitteisiin, voidaan osan tavoitteista nähdä toteutuneen ja osan toteutumista voidaan arvioida vasta kun toimintamallia on kokeiltu käytännössä. Organisaation näkökulmasta työntekijöiden toimenkuvan selkiyttäminen ja työkäytäntöjen yhtenäistäminen organisaatiossa ovat tavoitteita, jotka näyttivät toteutuvan kehittämistehtävän myötä. Tämän tavoitteen toteutuminen on puolestaan suoraan yhteydessä selkeän, suunnitelmallisen ja tavoitteellisen asiakaspolun varmistamisessa itsenäistyvälle nuorelle. Itsenäistymisvaiheen työskentelyssä tunnetaan mallin myötä siis talon yhteiset toimintatavat sekä vastuunjako; kenellä päävastuu itsenäistyvän nuoren tukemisesta.

Kehittämistehtävän myötä syntyneet ohjeistukset, arviointilomakkeet ja työntekijöiden vastuunjaon selkeytyminen vastasivat myös tavoitteeseen varmistaa nuoren saavan parhaat mahdolliset eväät siirtyessään täysin itsenäiseen elämään. Toimintaohjeistuksen myötä odotetaan työntekijöiltä yhteneväisen intensiivistä itsenäistymisvalmennustyöskentelyä jokaisen itsenäistyvän nuoren kanssa.

Ennen mallin syntymistä työskentely oli täysin yksilökohtaista ja osittain riippuvainen myös työntekijäresursseista. Itsenäistyminen oli kyllä keskusteluissa ja arjen toiminnoissa läsnä yksikössä olevien nuorten kanssa, jotka odottivat siirtymistä itsenäistymisasuntoon. Käytössä ei kuitenkaan ollut selkeää, suunniteltua ja yhteisesti käytössä olevaa toimintamallia, jolloin itsenäistymistyöskentelyn etenemisen ja nuoren valmiuksien arviointi oli hankalampaa ja työskentelyn tavoitteet hieman epäselviä. Kehittämistehtävän myötä syntynyt toimintamalli yhtenäistää talon toimintatapoja yksikössä tapahtuvan itsenäistymisvalmennuksen aikana sekä selkeyttää itsenäistymisasunnoissa vallitsevia yhteisiä asumissääntöjä. Malli tulee toimimaan ikään kuin runkona työskentelylle, mutta sen voidaan nähdä jättävän edelleen riittävästi tilaa juuri nuorten yksilökohtaisille tarpeille ja menetelmällisille työskentelytavoille.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämän opinnäytetyön lähtökohdissa kuvatut keskustelut työntekijöiden kanssa, omat kokemukset, teoriassa esitetyt tutkimukset ja ministeriöiden raportit sekä aineistonkeruussa käytetyt menetelmät ja saadut tulokset tukivat kaikki yhdessä opinnäytetyön aiheena olleen itsenäistymisvaiheessa olevien nuorten kanssa tehtävän työn kehittämisen todellista tarvetta.

Jälkihuollon palveluiden varhaisen valmistelun merkitystä asiakasprosessien kannalta korostettiin sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuksissa ja kehittämissuunnitelmassa (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2014, 3). Mielestäni tämän opinnäytetyön myötä syntynyt itsenäistymisvalmennuksen malli vastaa osaltaan tuohon haasteeseen. Tämä kehittämissuunnitelma toi varhaisen valmistelun niin ikään ruohonjuuritasolle, sinne missä palveluja tuotetaan. Työkokouksissa työntekijät nostivat itsenäiseen asumiseen siirtymistä edeltävän ”valmistautumisajan” erittäin merkittävään asemaan. Lastensuojeluyksikössä itsenäiseen asumiseen pian siirtyvän nuoren kanssa aika voi mennä joko siirtymisen odotteluksi tai vaihtoehtoisesti tehokkaaksi työskentelyksi sen eteen, että nuori voisi siirtymisen koittaessa kokea olevansa muutokseen mahdollisimman valmis.

Alkuperäisistä ajatuksistani poiketen kehittämissuunnitelman keskiöön asettuikin tehostetun itsenäistymisvalmennuksen vaihe sijoituksen aikana eikä niinkään itsenäistymisasunnossa asuvien nuorten tukemisen kehittäminen. Nuorten kanssa työskentelyyn nähtiin olevan enemmän resursseja ja vaikuttamismahdollisuuksia nuoren vielä asuessa yksikössä kuin heidän siirryttyään itsenäistymisasuntoon. Tehostamalla työskentelyä nuorten itsenäisessä asumisessa tarvittavien taitojen karttumiseksi ennen siirtymistä, vähennetään suoraan riskiä ongelmien kasautumiseksi ja tuen tarpeen kulminoitumiseksi itsenäisen asumisen aikana. Itsenäistymisasuntojen asumissäännöt ja Valokin yhteiset käytännöt kuitenkin selkiytyivät tämän kehittämissuunnitelman myötä. Itsenäistymisasunnoissa asuvien nuorten tukemiseen ei sen sijaan kehittämissuunnitelman myötä näyttänyt kehittyvän yhteisiä linjauksia työmenetelmien suhteen, vaan yksilökohtaiset tukisuunnitelmat asiakassuunnitelmien rinnalla ohjaavat yksilötyöskentelyä kuten jatkossakin.

Keskittymällä tässä kehittämistehtävässä nimenomaan tehostetun itsenäistymisvalmennuksen vaiheeseen, nivoutui samalla myös sijaishuollon ja jälkihuollon rinnakkaisuus sopivasti yhteen. Kuten Pukkio & Hoikkala (2016, 6) muistuttavatkin, ettei näitä kahta tulisi erotella toisistaan liaksi, vaan nähdä ne yhteen nivoutuvina vaiheina nuoren asiakaspolussa- ja prosessissa. Tehostettu valmennus yksikössä olon aikana voidaan nähdä siis siltana seuraavaan asiakaspolun vaiheeseen, eikä omana irrallisena vaiheena itsenäisestä asumisesta.

Tämän opinnäytetyön myötä syntyivät siis yhteneväiset ohjeistukset siirtymävaihetta edeltävään itsenäistymisvalmennustyöskentelyyn sekä siirtymävaihetta ohjaavat käytännöt ja asumisen pelisäännöt. Mielestäni jatkoon suhteen olisi tärkeää, että työyhteisössä kerättäisiin ajankohtaisesti hyviä käytäntöjä ja työmenetelmiä itsenäistymisvalmennuskansioon, josta tämän opinnäytetyön myötä syntyneet ohjeistuksetkin löytyvät. Näin kartuttamalla työmenetelmiä työhjeistuksen rungon tueksi, varmistettaisiin laadukkaan työn toteutuminen ja helpotettaisiin työn toteuttamista siten, että useista valmiista menetelmistä voisi valita käyttöön yksilökohtaisesti soveltuvimpia menetelmiä.

Jälkihuollon vastaanottaminen sijaishuollon päätyttyä etenkin täysi-ikäisiksi tulevilla nuorilla voidaan teorian sekä työyhteisössä käytyjen keskustelujen pohjalta nähdä suurena haasteena. Tässäkin kohdassa avainasemassa on riittävän varhainen jälkihuollon palveluiden merkityksen ja sisällön läpikäyminen nuoren kanssa. Lisäksi sijaishuollon aikana tulisi arvioida sitä, miten toimintatapoja itsenäistyvän nuoren kanssa voisi suhteuttaa hänen ikätasoonsa nähden siten, että nuori kokisi yhä enemmän määrin voivansa vaikuttaa oman elämänsä ja arkensa päätöksentekoon sekä vastuunottamiseen. Näitä asioita työryhmät pohtivat muun muassa marraskuun työkokouksissa kriittisesti tarkastellen yksiköiden arkisia toimintatapoja ja käytänteitä. Varhaisella valmistelemisella ja mahdollistamalla nuorelle vastuun ottamista omissa asioissaan luodaan nuorelle myönteistä kuvaa palveluista ja tunnetta siitä, että itsenäistymistä koskevat tavoitteet ja päämäärät ovat yhteisiä nuorella ja työntekijöillä. Sen sijaan, että usein sijaishuoltoon sijoittaminen on tuntunut nuoresta vastentahtoiselta, olisi tärkeää, että nuori ymmärtäisi jälkihuollon palveluiden etunsa mukaisena mahdollisuutena eikä viranomaisten holhoavana toimintana.

Kehittämistehtävässä käytetyt menetelmät toimivat mielestäni hyvin. Työkokoukset olivat hyvä foorumi osallistavalle kehittämiselle, sillä niissä koko organisaation työyhteisö aktivoitui yhteisen kehittämistarpeen äärelle ja pitivät sen tärkeänä. Sitä, miten työyhteisössä tullaan kokemaan toimintamallin käyttöönottamisen ja miten siihen sitoudutaan, ei tämän opinnäytetyön aikana päästy käytännössä havainnoimaan. Tässä opinnäytetyössä käytetty aika kohdistui luotavien toimintatapojen valmisteluun ja luomiseen. Käytännön toimivuutta pystytään arvioimaan työyhteisössä sen omana toimintana sitten, kun itsenäistyvien nuorten kanssa mallia päästään kokeilemaan.

Tämän kehittämistyön myötä syntyneitä tuloksia ja toimintamallia on tarkasteltu ja muokattu vielä sen valmistuttua yhdessä Valokin toiminnanjohtajan kanssa. Tämän työn liitteenä olevat materiaalit eli toimintaohjeistus, rivariasumisen pelisäännöt sekä taitokartoituslomake viedään toiminnanjohtajan toimesta Valokin johtoryhmän käsittelyyn. Johtoryhmän jälkeen toimintaohjeistus muine liitteineen tullaan käymään läpi jokaisen yksikön työkokouksissa. Näin varmistetaan, että toimintamallista tulee organisaation yhteinen työmalli, johon sitoudutaan. Toimintamallia tullaan jatkossa arvioimaan ja tekemään tarvittavia muutoksia. Tämän toimintamallin arviointia tulee tukemaan se, että organisaatioon ollaan kehittämässä myös uudenlaista palautejärjestelmää avopalveluiden varalle, johon myös itsenäistymisasunnot kuuluvat.

Työkokouksissa pohtiessamme työskentelytapoja tehostetun valmennuksen varalle oli ajatuksena se, että valmennus alkaisi vasta kun virallisesti nuoren siirtymisestä itsenäistymisasuntoon sovitaan esimerkiksi asiakassuunnitelmanneuvottelussa. Jälkeenpäin pohdin aloitusajankohdan ristiriitoja. Joskus on tilanteita, että jostain syystä nuoren siirtyminen itsenäistymisasuntoon tai laitoksen ulkopuolelle saattaa tapahtua nopeammin ja yllättävämmin kuin toisten kohdalla. Miten tällöin käy suunnitelmallisen ja tavoitteellisen valmennuksen: jääkö se kesken vai voidaanko sitä jatkaa siirtymisen jälkeenkin suunnitelman mukaan? Siispä nostin esille toimintaohjeistukseen ehdotuksen, jonka mukaan itsenäistymisvalmennus voitaisiin ohjeistuksen mukaisesti aloittaa jo ennen itsenäistymisasuntoon siirtymisen suunnitelmaa tai päätöstä. Mallin mukaisen toiminnan voidaan kuitenkin katsoa palvelevan jokaista täysi-ikäisyyttä lähestyvää nuorta siitä riippumatta, millainen hänen sijaishuoltonsa

jälkeinen polku tai jälkihuoltosuunnitelma tulee olemaan. Myös Pukkion (2016, 75) mukaan jälkihuollon suunnittelu tulisi aloittaa noin vuosi ennen sijaishuollon suunniteltua päättymistä. Aloittamalla itsenäistymisvalmennuskin jo esimerkiksi 17-vuotiaiden sijoitettujen nuorten kanssa puoltaisi tällaista ennakoimisen etuja ja valmistaisi nuoria myös jälkihuollon palveluiden myönteisempään vastaanottamiseen.

Itsenäistymisvalmennuksen mallin mukaiseen toimintaan sitoutumisessa saattaa tietenkin olla eroavaisuuksia niiden nuorten kohdalla, jotka ovat jo saaneet tiedon tulevasta itsenäistymisasuntoon pääsemisestä verraten puolestaan niihin nuoriin, joilla ei vielä varsinaisesti tällaisesta ole sovittu. Saattaa olla, että konkreettisen ”lupauksen” puuttuessa tai aikataulullisen epätietoisuuden johdosta itsenäistymisvalmennusmalliin sitoutuminen ei toisia nuoria houkuttele siitä huolimatta, että he tietäisivät sen olevan mahdollisesti edessä myöhemmin. Mallin käyttöönotossa tulee tietenkin huomioida myös yksilökohtaiset elämäntilanteet kokonaisvaltaisesti. Toisilla nuorilla saattaa elämässä olla monimuotoisia haasteita ja kriisejä vielä pitkälle lähetessään täysi-ikäisyyttä. Täten sijoituksen aikana tehtävä työ ja tavoitteet saattavat kohdistua itsenäistymistä ennen muiden elämän osa-alueiden haltuun ottamiseen. Toiset nuoret puolestaan olisivat valmiit aloittamaan itsenäistymisharjoittelun jo esimerkiksi 16-vuotiaina, joten näiden näkemysten valossa ei nähdäkseen voida päättää yhtä tai ainoaa itsenäistymisvalmennuksen aloittamisen sopivaa ajankohdtaa.

Oman kokemukseni pohjalta positiivista laitosympäristössä on, että nuorilla karttuu itsenäistymistä silmällä pitäen tarpeellisia taitoja siitä huolimatta, käykö hän tämän kehittämistehtävän mukaista valmennusta läpi vai ei. Laitosyksiköissä nuorten arkea ohjaa ikä- ja kehitystason mukaiset arjen struktuurit ja osallistumista edellyttämät velvoitteet. Näitä ovat muun muassa jo teoriassakin mainitsemani siivoukseen, pyykkihuoltoon, ruuanlaittoon ja muuhun kodinomaiseen ympäristöönkin verrattavat vastuutehtävät. Siispä vaikka sijoitetut nuoret jopa vaihtoehdottomastikin joutuvat siirtymään itsenäiseen elämään lapsuudenkodista muuttavia suomalaisnuoria aiemmin viitaten Salosen (2005, 67) tutkimustulokseen tai vaikka lastensuojelun nuorilla oletettaisiin olevan kohonnut syrjäytymisriski sijoituksen päättymisen jälkeen, on tässäkin tapauksessa kolikolla myös kääntöpuoli. Kokemukseni mukaan sijaishuollon piiristä itsenäistyvillä nuorilla saattaa puolestaan olla monet arkiset käytännön

tiedot ja taidot paremminkin hallussaan kuin vaikkapa kotoa käsin itsenäistyneillä saman ikäisillä nuorilla.

Tämän opinnäytetyön teorian valossa itsenäistyminen ja jälkihuollolliset palvelut ovat kuitenkin suuri ja merkittävä osa lastensuojelun palveluita. Niillä on erityinen merkitys nuoren suhteen muodostumisessa ympäröivään yhteiskuntaan. Sijaishuollon aikana huomio ja työskentely ovat keskittyneet suurelta osin nuoreen itseensä ja hänen lähiyhteisöihinsä. Itsenäistyvän nuoren kanssa mittasuhteet laajenevat ja tällöin jälkihuollon palvelut ovat tärkeä tekijä nuoren tukena tämän etsiessä uusia sosiaalisia suhteita ja merkityksiä sekä omaa paikkaansa yhteiskunnassa.

LÄHTEET

- Barkman, J. 2016. Mennyt, nykyisyys ja tulevaisuus – kolmen kohtauksen käsikirjoitus. Teoksessa: S. Pukkio & T. Hipp (toim.) Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Franzen, E. & Vinnerljung, B. 2006. Foster children as young adults: many motherless, fatherless or orphaned: a Swedish national cohort study. *Child and Family Social Work* 2006, 254-263.
- GOV.UK. Ei päiväystä. Leaving foster or local authority care. [Verkkosivu]. [Viitattu 12.1.2017]. Saatavana: <https://www.gov.uk/leaving-foster-or-local-authority-care>
- Hanhinen, S. 13.10.2014. Jälkiseurantaraportti. Tarkastuskertomus 6/2012 Lastensuojelu. [Verkojulkaisu]. [Viitattu 29.10.2016]. Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavana: https://www.vtv.fi/files/4588/Jalkiseurantaraportti_Lastensuojelu.pdf
- Kronqvist, E-L. & Pulkkinen, M-L. 2007. Kehityopsykologia: matkalla muutokseen. Helsinki: WSOY.
- Kuoppala, T. & Säkkinen, S. 2015. Lastensuojelu 2014. Tilastoraportti. [Verkojulkaisu]. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu 9.11.2016]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015120422151>
- L 13.4.2007/214. Lastensuojelulaki.
- L 1301/2014. Sosiaalihuoltolaki.
- L 22.9.2008/812. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista.
- L 3.8.1992/734. Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista.
- L 30.12.2010/1326. Terveystieteidenhuoltolaki.
- Lankila, T. 2010. Vanhemmuuden näyttäytyminen huostaanotto-prosessissa dokumentoitujen asiakirjojen valossa. [Verkojulkaisu]. Helsinki: Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta, sosiaalityö. Pro gradu –tutkielma. [Viitattu 29.10.2016]. Saatavana: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/26690/Pro%20gradu%20tutkielma.pdf?sequence=1>
- Lindqvist, M. 2016. Jälkihuollon lainsäädäntö ja laatusuosituksset. Teoksessa: S. Pukkio & T. Hipp (toim.) Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

- Muukkonen, T. & Paasivirta, A. 2012. Lupa kehittää: innostavaa ja yhteisöllistä oppimista lastensuojelussa. [Verkkójulkaisu]. Soccan ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja nro 27. [Viitattu 8.11.2016]. Saatavana: http://www.socca.fi/files/2065/Lupa_kehittaa_-_innostavaa_ja_yhteisollista_oppimista_lastensuojelussa_2012.pdf
- Nuorisokoti Valokki Oy. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. [Viitattu 19.10.2016]. Saatavana: <http://www.valokki.fi/>
- Omavalvontasuunnitelma 2016. Nuorisokoti Valokki Oy.
- Oranen, M. 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. [Verkkójulkaisu]. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry. [Viitattu 8.11.2016]. Saatavana: <http://docplayer.fi/383636-Mita-mielta-mita-mielta-lasten-osallisuus-lastensuojelun-kehittamisessa-mikko-oranen.html>
- Pitkänen, M. 2016. Asiakasnäkökulman kerääminen jälkihuollossa. Teoksessa: S. Pukkio & T. Hipp (toim.) Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Pukkio, S. & Hoikkala, S. 2016. Jälkihuolto kasvun ja itsenäistymisen tukena. Teoksessa: S. Pukkio & T. Hipp (toim.) Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. [Verkkójulkaisu]. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. [Viitattu 15.10.2016]. Saatavana: <http://skl.e-julkaisu.com/opas-lastensuojelun-jalkihuoltotyohon>
- Pukkio, S. 2016. Prosessit jälkihuoltotyön tukena. Teoksessa: S. Pukkio & T. Hipp (toim.) Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. [Verkkójulkaisu]. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. [Viitattu 17.10.2016]. Saatavana: <http://skl.e-julkaisu.com/opas-lastensuojelun-jalkihuoltotyohon>
- Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa: käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Salonen, R. 2005. Milloin omaan kotiin? Aikuistumisen vastuu Suomessa ja Espanjassa. Teoksessa: S. Aapola & K. Ketokivi (toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Sinclair, I., Baker, C., Wilson, K. & Gibbs, I. 2005. Foster Children: Where They Go and How They Get On. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2014. Toimiva lastensuojelu. Toteuttamissuunnitelma vuosille 2014-2019. [Verkkójulkaisu]. [Viitattu 29.10.2016]. Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3496-2>

- Stenroos, M-L. 2016. Jälkihuollon ohjaus ja valvonta. Teoksessa: S. Pukkio & T. Hipp (toim.) Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 30.7.2015. Lastensuojelun käsikirja: jälkihuolto. [Verkkosivu]. [Viitattu 14.10.2016]. Saatavana: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/jalkihuolto#otsikko3>
- Tervo, T. 22.4.2015. Laitosnuori syrjäytyy muita helpommin – arjen taidot ovat huonontuneet. [Verkkolehtiartikkeli]. Vantaan sanomat. [Viitattu 5.10.2016]. Saatavana: <http://www.vantaansanomat.fi/artikkeli/281303-laitosnuori-syrjayttaa-muita-helpommin-arjen-taidot-ovat-huonontuneet>
- Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.
- Valtiontalouden tarkastusvirasto (2012). Tuloksellisuustarkastuskertomus 6/2012. Lastensuojelu. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Valtiovarainministeriö. [Viitattu 15.10.2016]. Saatavana: <http://www.e-julkaisu.fi/vtv/lastensuojelu/>
- Vario, P., Barkman, J., Kiili, J., Nikkanen, M., Oranen, M. & Tervo, J. 2012. ”Suojele unelmia, vaali toivoa”. Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon kehittämiseksi. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 6. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 13.12.2016]. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto. Saatavana: <http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/04/suojele-unelmia-vaali-toivoa.pdf>

LIITTEET

Liite 1. Saatekirje alkukartoituskyselyyn

Liite 2. Alkukartoituskysely

Liite 3. Ohjeistus lokakuun työkokouksiin

Liite 4. Ohjeistus marraskuun työkokouksiin

Liite 5. Toimintaohjeistus

Liite 6. Rivariasumisen pelisäännöt

Liite 7. Taitokartoitus-lomake

LIITE 1. Saatekirje alkukartoituskyselyyn

Hyvä Valokin ohjaaja,

Tämän kyselyn tarkoituksena on kartoittaa mahdollista kehittämisen tarvetta Valokin itsenäistymisvalmennuksen osalta. Kyselyssä tarkastellaan työntekijöiden tietoisuutta nykykäytänteiden olemassaolosta, toimivuudesta sekä mahdollisesta tarpeesta yhtenäistää nuorisokodin toimintatapoja.

Teillä on toimipisteessänne käytössä kolme rivitalohuoneistoa, jotka toimivat itsenäistyvien nuorten asuntoina. Toisinaan nuori siirtyy itsenäiseen asumiseen muualle kuin Valokin itsenäistymisasuntoihin. Tämän opinnäytetyön kehittämistehtävässä keskitytään kuitenkin pääosin Valokin pihapiirin sisäiseen toimintaan. Huomionarvoista tiettenkin on, että itsenäistymisprosessin suunnittelu- ja valmistava vaihe eivät juurikaan eroa toisistaan, vaikka varsinainen asuminen tapahtuisikin toisaalla.

Kyselyyn vastataan ilman mitään henkilö- tai tunnistetietoja ja **kysely palautetaan viimeistään 6.6.2016 allekirjoittaneen lokerikkoon vastaanottoyksikön toimistoon**. Vastauksia ja vastaajaa ei siis voida yhdistää toisiinsa lainkaan ja siksi jokainen voi vastata rehellisesti oman näkemyksensä mukaan. Kokoan kyselyn tuloksista yhteenvedon, jonka pohjalta kehittämistehtävänä suorittamani opinnäytetyöni etenee.

Kiitän jo etukäteen siitä, että vastaamalla tähän kyselyyn mahdollistat opinnäytetyöni etenemisen ja samalla olet tukemassa oman työnantajasi toiminnan kehittämistä.

Yhteistyöterveisin

Harri Kytölä

Sosionomiopiskelija, Seinäjoen Ammattikorkeakoulu

Lisätietoja: harri.kytola@seamk.fi tai 050-4076508

LIITE 2. Alkukartoituskysely

Valokin itsenäistymisasuntoihin siirtymisen nykytilan kartoituskysely

(Kyselyyn vastataan ilman tunnistetietoja ja palautetaan Harrin lokeriin VY:n toimistoon viim. 6.6.2016.)

1. Minulla on riittävä kokonaistietoisuus siitä, miten nuoren siirtymisprosessi yksiköstä itsenäistymisasuntoon etenee

- Täysin samaa mieltä
- Osittain samaa mieltä
- Ei samaa eikä eri mieltä
- Osittain eri mieltä
- Täysin eri mieltä

2. Mielestäni Valokin itsenäistymisasuntojen nykykäytön tila on riittävän laadukasta, tavoitteellista ja edelleen itsenäisempään elämään valmentavaa asumista

- Täysin samaa mieltä
- Osittain samaa mieltä
- Ei samaa eikä eri mieltä
- Osittain eri mieltä
- Täysin eri mieltä

3. Mielestäni...

- Itsenäistymisasuntoihin siirtyminen ja siihen sisältyvä prosessi on toimiva nykyisellään eikä kehittäminen ole ajankohtaista.
- Jokainen yksikkö voisi luoda oman suunnitelman itsenäistymisasuntoihin siirtymisestä.
- Tarvitaan jokaista yksikköä yhdistävä Valokin yhteinen itsenäistymisvalmennussuunnitelma.
- Jokin muu ehdotus, mielipide tai perustelu valitsemallesi näkemykselle? _____

4. Seuraavassa on luettelo itsenäistymisprosessin suunnittelu-, siirtymis- ja asumisvaiheen osatekijöistä. Valitse jokaista kohtaa parhaiten kuvaava vastausvaihtoehto.

(5= Toimii täysin nykyisellään, 4= Toimii osittain nykyisellään, 3= En osaa sanoa, 2= Tarvitsee osittain kehittämistä, 1= Tarvitsee huomattavasti kehittämistä)

	5	4	3	2	1
Itsenäistyvien nuorten siirtymisten ennakointi ja valmistavat toiminnot	☐	☐	☐	☐	☐
Itsenäistymisprosessin (nuorikohtainen) vastuuhenkilöiden nimeäminen	☐	☐	☐	☐	☐
Nuoren itsensä osallistaminen, motivointi ja vastuuttaminen	☐	☐	☐	☐	☐
Nuorten yhteisön tiedottaminen tulevasta muutoksesta	☐	☐	☐	☐	☐
Työyhteisön tiedottaminen tulevasta muutoksesta	☐	☐	☐	☐	☐
Aikataulutuksen laatiminen ja pitävyyys	☐	☐	☐	☐	☐
Itsenäiseen asumiseen valmentava toiminta yksikön arjessa	☐	☐	☐	☐	☐
Verkostotyöskentely	☐	☐	☐	☐	☐
Henkilökunnan yhteinen tietoisuus itsenäistymisasuntojen pelisäännöistä ja mahdollisista asumisrikkomusten sanktiomenettelyistä	☐	☐	☐	☐	☐
Itsenäistymisasuntojen pelisääntöjen läpikäyminen nuoren kanssa	☐	☐	☐	☐	☐
Nuoren sitouttaminen asianmukaiseen asumiseen	☐	☐	☐	☐	☐
Asuntojen kunnossapito ja kuntotarkistukset	☐	☐	☐	☐	☐
Turvallisen asumisen edellytykset (palo- ja pelastussuunnitelmat ym. riskiarviointi ja näiden läpikäynti asukkaan kanssa)	☐	☐	☐	☐	☐
Käytänteet asuntojen kalustamisessa ja tarvittavissa hankinnoissa	☐	☐	☐	☐	☐

Psykososiaalinen tuki muuton jälkeen

Kodinholdollinen tuki muuton jälkeen
(esim. siivous ja ruuanlaitto)

Taloudenholdollinen tuki

Opiskelu- tai työelämään tarjottava tuki

Jokin muu, mikä? (voit alla olevalle viivalle vapaasti nimetä useampiakin osatekijöitä, joita jäit luettelosta kaipaamaan ja halutessasi numeroida ne kehittämisenäkemyksesi mukaisesti)

5. Mielestäni pystyn nykyresurssien puitteissa erottaa riittävästi tarvittaessa aikaa nuoren itsenäistymisprosessin tukemiseen

- Täysin samaa mieltä
- Osittain samaa mieltä
- Ei samaa eikä eri mieltä
- Osittain eri mieltä
- Täysin eri mieltä

6. Mitkä tekijät Valokissa tällä hetkellä toimivat ja tukevat itsenäistyvää nuorta? Mainitse lyhyesti yksi tai muutama hyvä käytäntö.

7. Mikä mahdollistaa kehittämisen / missä tekijöissä näet potentiaalia, joka kehitettäessä mahdollistaa entistäkin laadukkaamman itsenäistymisen toteutumisen Valokissa?

Kiitos vastauksistasi!

Mikäli jokin kohta jäi mietityttämään tai kysymyksenmuotoilu ja tarkoitus eivät auenneet, kysythän niistä kyselyn laatijalta sähköpostitse tai puhelimitse.

LIITE 3. Ohjeistus lokakuun työkokouksiin

LOKAKUUN 2016 TYÖKOKOUS

1. Nimetkää yleispäteviä riviasumisen pelisääntöjä/järjestyssääntöjä.
2. Kaikkien sääntöjen perään tulee kuvata lyhyesti peruste, MIKSI sääntö tarpeen / MIHIN sillä pyritään / MITÄ sillä tavoitellaan → kaikille toiminnoille löydyttävä peruste ja tavoite!
3. Halutessanne voitte erotella alle 18-vuotiaille sopivia sääntöjä sekä 18-vuotiaille ja vanhemmille sopivia sääntöjä.

JOS AIKAA JÄÄ:

4. Pohtikaa, miten järjestys/pelisääntörikkomuksen käsittelykulku etenee ja kuvatkaa se lyhyesti esim. kuka ottaa kopin, missä ja kenen kanssa käsitellään, mitä seuraamuksia, millainen seurantajärjestelmä jne.
Käsittelykulkua kuvatessanne, voitte ottaa huomioon myös akuuttien vs. ei välitöntä puutumista vaativien tilanteiden erilaiset sävyt, ikäkysymyksen sekä merkittävänä pidettävien vs. vähäisinä pidettävien rikkomusten luonteet. Piirtäkää halutessanne tilanne/prosessikaa-
vio tai kuvailkaa vapaamuotoisesti.

LIITE 4. Ohjeistus marraskuun työkokouksiin

MARRASKUUN 2016 TYÖKOKOUS

2. porras: Sijaishuollon ja yksikössä asumisen aikana tapahtuva tehostettu itsenäistymisvalmennus.

- 1) Kun nuoren siirtymisestä tai osittaisen asumisharjoittelun alkamisesta sovitaan esim. asiakassuunnitelmanneuvottelussa, saa sijaishuollon toteuttaminen väistämättä uutta näkökulmaa ja tavoitteen asettelua täytyy tarkastella uudelleen. Miten tieto nuoren tulevasta itsenäistymisasuntoon siirtymisestä mahdollisesti vaikuttaa **tunteiden** ja **toiminnan** tasolla nuoreen, entä työntekijään? Keskustelkaa lyhyesti ja kirjatkaa pääkohdat ajatuksistanne ylös.
- 2) Ideoikaa, millaisia **toimintatapoja** voitaisiin sisällyttää **tehostetun itsenäistymisvalmennuksen vaiheeseen**. Pohtikaa näitä siitä näkökulmasta, että ne ovat yleisellä tasolla ja sääntönmukaisesti toteutettavissa jokaisen siirtymävaiheeseen valmistautuvan nuoren kanssa. (Tarkoituksena luoda toimintamallin runko, jättäen kuitenkin yksilökohtaisille tarpeille ja menetelmille tilaa...) Kirjatkaa ehdotuksenne ylös.

Ideointianne voitte peilata seuraavia ajatuksia vasten:

- Millaista palvelua esitetään talon puolesta tarjottavaksi esim. sijoittavalle kunnalle itsenäistyvän nuoren valmentamiseksi?
- Miten palvelu palvelee asiakasta/nuorta?
- Tuleeko työskentelyyn kytkeä muita henkilöitä tai tahoja?
- Tuleeko ideoinnissanne selkeästi esiin toimintamallien muutoksia/tehostusta/uusia näkökulmia verraten tilanteeseen ja työskentelyyn ennen siirtymispäätöksen tiedoksisaantia?

LIITE 5. Toimintaohjeistus

TEHOSTETTU ITSENÄISTYMISVALMENNUS

= Työskentelyvaihe itsenäistymisasuntoon siirtymisestä saadun tiedonannon ja varsinaisen muuttamisen välillä. Tällöin nuori on vielä yksikössä ja tuleva siirtyminen suunnitellun yksilöllisen aikataulun mukaisesti vielä edessäpäin. Tällä työskentelyvaiheella on tarkoitus tehostaa työskentelyn luonnetta nimenomaisesti itsenäistymistä silmällä pitäen. Tämän Valokin yhteisen toimintaohjeistuksen tavoitteena on varmistua siitä, että itsenäistymisasuntoon siirtyvällä nuorella on mahdollisimman hyvät perustaidot onnistuneen itsenäisen elämän harjoittelun alkaessa. Itsenäistymisvalmennuksen toteutumisesta on vastuussa nuoren omaohjaaja yksikkönsä lähiesimiehen sekä muun työyhteisön tukemana.

Tehostettu itsenäistymisvalmennus koostuu seuraavista osa-alueista:

- ✚ Nuoren itsearviointi ja taitokartoitus alkuvaiheessa
 - ✚ Omaohjaaja selvittää nuoren oman arvion lähtötilanteen taidoista opastamalla hänet ”Taitokartoitus” -itsearviointilomakkeen täyttämiseen.
 - ✚ Nuorelle selvitetään tulevan valmennuksen idea, tavoitteet ja toteutus-tapa.
 - ✚ Nuori saa itse valita teemoitettujen tapaamisten etenemisjärjestyksen aihepiireittäin (aihepiirit valmiiksi määritelty).
- ✚ Teemoitetut omaohjaajatuokiot 1krt/vko, n. 2h/krt
 - ✚ Omaohjaaja valmistautuu tuokioihin huolellisesti ennalta siten, että hänellä on suunnitelma, tarvittavat tiedot sekä materiaalit käydä määriteltyä teemaa nuoren kanssa läpi.
 - ✚ Teemoitetut tuokiot varmistavat sen, että mikäli omaohjaaja jää esim. pidemmälle lomalle, pystyy hän delegoimaan tapaamisen nimeämälleen kollegalle, joka puolestaan myös tietää selkeästi, mikä teema kyseisellä kerralla on käsiteltävänä. Näin varmistutaan katkeamattomasta valmennuksen etenemisestä ja kaikkien aihealueiden haltuun ottamisesta suunnitelman mukaisesti.

- + + Lähtökohtaisesti omaohjaajatuokioilla perehdytään nuoren kanssa teoriassa kyseiseen teemaan, mutta myös käytännön toimintaa ja harjoituksia voidaan sisällyttää itse tuokioihin. Käsitellyn teeman mukaista käytännön harjoittelua tulisi kuitenkin tapahtua ja sen toteutuksesta yksikön arjen lomassa sekä ajankohdista sovitaan omaohjaajatuokioilla.

Esimerkki: Teemana ruokailutottumukset ja ruuanlaitto, jolloin nuoren kanssa käytiin omaohjaajatuokiossa läpi terveellistä ruokavaliota ja sen merkitystä hyvinvoinnille. Nuoren kanssa tehtiin mielikuvituksellisesti viikon ruokalista a) joka koostui valmispitsoista, roskaruuasta ja muista valmisteineksistä sekä b) joka koostui tavanomaisista raaka-aineista valmistetusta kotiruuasta. Tarkisteltu hieman ravintoarvoja ja lisäksi laskettu kannattavuutta taloudellisesta näkökulmasta. → Käytännön harjoittelu sovittu suoritettavaksi siten, että nuori osallistuu seuraavan viikonlopun aikana kauppaliistan suunnitteluun, ostosten tekemiseen sekä viikonlopun lounaiden ja päivällisten valmistamiseen, jolloin taitoja karttuu muutaman peruspääruuan tekemisen suhteen.

- + + Nuoren itsearviointi ja taitokartoitus loppuvaiheessa
 - + + Kun kaikki teemat on läpikäyty omaohjaajatuokioilla, opastaa työntekijä nuoren saman ”Taitokartoitus” –itsearviointilomakkeen täyttämiseen, jonka nuori on täyttänyt valmennuksen alkaessa.
 - + + Loppuvaiheen taitokartoitus havainnollistaa nuorelle opittujen taitojen ja niiden hallinnan lisääntymistä tuoden itsevarmuutta edessä olevaan siirtymävaiheeseen.
 - + + ”Taitokartoitus” –arviointiväline ohjaa myös itsenäisen asumisharjoittelun tukisuunnitelman sisältöä. Jos taitokartoituksessa nuori kokee, että hänen taitonsa valmennuksen jälkeen esim. taloudenhallinnassa ja rahankäytössä ovat vielä heikot, osaa omaohjaaja painottaa tukisuunnitelmassa tämän taidon jatkoharjoittelua.

- + + Tukisuunnitelman tekeminen yhdessä nuoren kanssa itsenäisen asumisen ajalle
 - + + Valmennuksen loppuvaiheessa omaohjaaja ja nuori kokoavat osaksi asiakassuunnitelmaa yksityiskohtaisemman tukisuunnitelman. Itsenäisen asumisharjoittelun tukisuunnitelmasta ilmenee arjen käytännön toi-

minnat, joilla nuoren itsenäistä asumista tuetaan omaohjaajatyöskentelyn puitteissa. Suunnitelmaan kirjataan esim. valmennuksen aikana ilmenneet erityiset tuen tarpeet ja mahdollisesti sovitut säännölliset tapaamiset ennalta määritellyine sisältöineen. Tukisuunnitelma toimii Vallokin yhteisten asumisjärjestelyiden linjausten lisänä erillisenä suunnitelmana, jossa huomioidaan nuoren tarpeet ja erityissäädökset yksilökohtaisesti nuoren edun mukaisesti.

✚ Lisäksi:

- aamuhäämmiset suurelta osin itsenäistyvien nuorten omalla vastuulla
- vastuuta enemmän omien asioiden hoitamisessa esim. teemojen mukaan rahankäytössä, asioinnissa, osallistumisessa ruuanlaittoon ja kodinhoitoon
- yksilökohtaisesti harkitaan nuoren mahdollisuus pitää puhelin itsellään 24/7
- myöhemmät kotiintuloajat ja nukkumaanmenoajat sidotaan tilannekohtaisuuksiin ja erillisiin yksittäisiin sopimuksiin (säännöllisesti toteutettuna aiheuttaa helposti liian kirjavaa kulttuuria ja rauhattomuutta yksikön arjessa)

HUOM! Valmennusmallia voidaan käyttää ennakoivasti myös jo ennen itsenäistymisasuntoon muuttamisen tiedoksiantoa esim. nuoren täyttäessä 17-vuotta. Näin varmistuttaisiin mahdollisimman monen taitojen kartuttamisesta eikä mallin toteuttaminen jäisi kesken esim. nopeasti/yllättäen siirtyvien kanssa työskentelyyn jo päästyä.

ITSENÄISTYMISASUNNOSSA ASUMINEN

- ✚ Asumissääntöjen läpikäyminen ja niihin sitoutuminen
 - Omaohjaaja ja nuori käyvät asumissäännöt läpi jo ennen siirtymistä itsenäistymisasuntoon.
- ✚ Sovittuihin tukitoimiin sitoutuminen erillisen tukisuunnitelman allekirjoituksin
 - Omaohjaaja ja nuori allekirjoittavat ennen siirtymistä itsenäistymisasuntoon.
- ✚ ”Vuokrasopimuksen” allekirjoittaminen

- Omaohjaaja, yksikönjohtaja ja nuori allekirjoittavat muuton yhteydessä ”vuokrasopimuksen”. Allekirjoituksellaan nuori sitoutuu asumissääntöihin, jotka on ennalta läpikäyty ja nuorelle tiedoksi annettu.
 - Vuokrasopimukseen tulee kirjata ja eritellä myös Valokin puolesta asuntoon tarjottu irtaimisto, joka siirtyy nuoren haltuun asumisen ajaksi ja niihin liittyvä kunnossapitovelvollisuus ja korvausvastuu.
- ✚ Nuoren perehdyttäminen palo- ja pelastussuunnitelmiin
- Omaohjaaja perehdyttää heti muuton yhteydessä ja huolehtii suunnitelmien olevan asunnossa nuoren saatavilla.
- ✚ Nuoren loppuarviointi itsenäisen elämän taidoistaan asumisen päättyessä Valokissa ”Taitokartoitus”-lomakkeen muodossa

LIITE 6. Rivariasumisen pelisäännöt

RIVARI-ASUMISEN PELISÄÄNNÖT

- ✚ Päihteiden käyttö tai päihteiden vaikutuksen alaisena esiintyminen Valokin alueella iästä riippumatta on kielletty.

- ✚ Hiljaisuus alkaa klo 22.00.

- ✚ Asukkaalla on velvollisuus pitää asunto ja sen irtaimisto kunnossa ja siistinä sekä ilmoittaa vastuuyksikköön viivytyksettä, jos jokin menee rikki tai asunnossa esiintyy muita puutteita.

- ✚ Asukkaalla on velvollisuus pitää asunnon ovet ja ikkunat lukittuina aina kun ei ole asunnossaan.

- ✚ Työntekijöillä on oikeus käydä asunnossa tarvittaessa, kuitenkin lähtökohtaisesti hyvien tapojen mukaan aina nuoren ollessa paikalla.

- ✚ Nuorella on ilmoitusvelvollisuus läsnäolostaan rivarissa. Alaikäisten kanssa Valokin ulkopuoliset lomat ja menot sovitaan erikseen, mutta myös täysi-ikäisillä on velvollisuus ilmoittaa läsnäolostaan vastuuyksikköön turvallisuussyistä.

- ✚ Asukas sitoutuu lajittelemaan jätteensä (poltettava, kartonki, bio, lasi ja metalli-jäte) asianmukaisesti.

- ✚ Yksiköiden nuorilla ei ole oikeutta oleskella rivarissa. Poikkeuksista sovitaan ja tehdään erillinen sopimus omaohjaajan kanssa.

- ✚ Mahdollisista muista vierailijoista tulee sopia etukäteen vastuuyksikkönsä työntekijän kanssa.

- ✚ Yövieraiden ottaminen rivariin on kielletty. Poikkeustilanteista on aina sovittava erikseen omaohjaajan kanssa.
- ✚ Alaikäisillä rivariasukkailla on oikeus viettää aikaansa tarkoituksellisissa määrin vastuuyksikössään ja osallistua edelleen yksikön yhteisiin toimintoihin. Täysi-ikäisten kohdalla tukea tarjotaan lähtökohtaisesti rivariin päin ja osallistumisesta edellä mainittuihin on aina sovittava erikseen.

LIITE 7. Taitokartoitus-lomake**TAITOKARTOITUS****Kodinhuolto:** Hallitsen mielestäni...

- pyykkihuollon En lainkaan Heikosti Kohtalaisesti Hyvin Erittäin hyvin
- ruuanlaiton En lainkaan Heikosti Kohtalaisesti Hyvin Erittäin hyvin
- siivouksen En lainkaan Heikosti Kohtalaisesti Hyvin Erittäin hyvin

Talous: Hallitsen mielestäni...

- käteisen rahan käytön En lainkaan Heikosti Kohtalaisesti Hyvin Erittäin hyvin
- pankkikortin käytön En lainkaan Heikosti Kohtalaisesti Hyvin Erittäin hyvin
- verkkopankkipalveluiden käytön En lainkaan Heikosti Kohtalaisesti Hyvin Erittäin hyvin
- säästämisen taidon En lainkaan Heikosti Kohtalaisesti Hyvin Erittäin hyvin

Asiointi: Hallitsen mielestäni...

- kaupassa asiointiin En lainkaan Heikosti Kohtalaisesti Hyvin Erittäin hyvin
- virastoissa asiointiin En lainkaan Heikosti Kohtalaisesti Hyvin Erittäin hyvin
- terveyskeskuksessa ja sairaalassa asiointiin En lainkaan Heikosti Kohtalaisesti Hyvin Erittäin hyvin
- apteekissa asiointiin En lainkaan Heikosti Kohtalaisesti Hyvin Erittäin hyvin
- puhelinasiointiin En lainkaan Heikosti Kohtalaisesti Hyvin Erittäin hyvin
- sähköisen asiointiin En lainkaan Heikosti Kohtalaisesti Hyvin Erittäin hyvin

Täyttäjät: _____ Täytetty (pvm): _____